

Jaarboek 2009

Vogels in Zutphen en omgeving 2009

Dit is een uitgave van de
Vogelwerkgroep Zutphen en omgeving

Colofon

© Vogelwerkgroep Zutphen en omgeving 2010
p/a Secretaris M. van der Weide
Lomeijerplein 9
7207 JE Zutphen

www.vwg-zutphen.nl

Tekst: Jan Eshuis, Jan Hof, Goen Jansen, Michel Klemann, Jeroen Kuipers, Adri Mulder,
Frans Parmentier, & Michiel van der Weide.
Illustraties: Jeroen Kuipers (omslag & foto's tenzij anders vermeld)
Samenstelling & redactie: Michiel van der Weide
Eindredactie: Sabien van Harten
Ontwerp & lay-out: Martine van Harten

Inhoudsopgave

	Bladzijde
Voorwoord:	5
1 De Roek in Zutphen en omgeving in 2009	6
2 Broedresultaten Oeverzwaluwen in 2009 in Zutphen en omgeving	10
3 De Ooievaar in het werkgebied van de Vogelwerkgroep	12
4 Weidevogelbescherming 2009 Tichelbeekse Waarden en omstreken	18
5 Slechtvalk ontdekt nestkast in toren Walburgis	24
6 Werkgroep de Oelewappers	26
7 Broedvogels van de IJsseluiterwaard Cortenoever in 2008 en 2009 met een terugblik tot 1975	28
8 Januaritellingen in de regio Zutphen 2006 t/m 2010: Kolgans, Boomklever en Boomkruiper in de winter	40
9 Bestuursverslag 2009	50

Voorwoord

Wat is uw favoriete vogel? Een statige reiger of wellicht een snelle valk of een hippe ijsvogel?

Ieder van ons heeft zo zijn voorkeuren, zo bleek toen ik de deelnemers aan onze vogelcursus daar expliciet naar vroeg. Iedere deelnemer noteerde kort wat hem of haar zo aansprak in de betreffende vogel. Vaak weerspiegelde zich in dit cursiefje iets van de persoonlijkheid van deelnemer zelf. Zo koos een elegante vrouw voor een zilverreiger en had een wat in zichzelf gekeerde man voorkeur voor een raaf. De waarheid van deze observaties werd het duidelijkst bevestigd door de brede glimlach die bij de meeste cursisten te voorschijn kwam toen ik hen vroeg om in het geschreven stukje de naam van de vogel te vervangen door hun eigen naam.

Tijdens de tweede cursus was er een deelnemster die al op de hoogte was van dit onderdeel en zij maakte zich er bij voorbaat zenuwachtig over. Ze kon geen vogel kiezen, omdat zij zich afvroeg deze soort over haar persoon zou openbaren. Ik raadde haar aan de keuze voorlopig los te laten. Zo belangrijk was het nu ook weer niet. Later op de avond kwamen we in de groep aan de praat over vogels in de tuin. De deelnemster die niet kon kiezen vertelde dat ze een kat te logeren had gehad en dat ze zich daardoor zorgen had gemaakt over de veiligheid van het nestje heggenmussen in de tuin. De kat had vanuit de woonkamer met grote belangstelling de vogels in de tuin bestudeerd. Angstvallig had de betreffende deelnemster geprobeerd de kat binnen te houden, maar op een onbewaakt ogenblik was deze er toch in geslaagd om de tuin in te sluipen - natuurlijk op weg naar het nestje van de heggenmus. Maar het was goed afgelopen. Vol enthousiasme vertelde ze ons hoe de kleine heggenmusmoeder de grote kat had misleid door met een lamme vlerk uit de omgeving van het nest weg te hippen en zo de kat van het nest af leidde.

'Je hoeft niet meer te zoeken naar je favoriete vogel', zei ik haar. 'Dat is nu wel duidelijk, het is de heggenmus'. Even was ze teleurgesteld: zo'n klein onooglijk vogeltje. Maar toen ik haar wees op de moed van die kleine moe-

dervogel tegenover die grote gevaarlijke kat, begon ze te stralen. Het was goed.

Adri Mulder
Stokebrand 572
7206 ET Zutphen
0575-521468
adri.mulder@planet.nl

1 De Roek in Zutphen en omgeving in 2009

door Jeroen Kuipers

Dit verslag bevat een overzicht van de Roekenkolonies in het jaar 2009 binnen het werkgebied van de Vogelwerkgroep, met speciale aandacht voor de kolonies rondom het gerechtsgebouw. Het vorige volledige verslag verscheen in het jaarboek 2007 (blz. 34-37); in dit verslag zal een vergelijk worden gemaakt tussen de jaren 2008 en 2009.

In totaal zijn er in 2009 bij 21 kolonies broedvogels geteld. De lijst met kolonies is veel langer, maar veel hiervan zijn al twee of meer jaren verlaten. Deze worden echter nog wel elk jaar een keer gecontroleerd omdat hervestiging in oude kolonies, indien nog geschikt, wat heel goed mogelijk is.

In totaal werden er 914 bezette nesten geteld. In 2008 waren er 737 bezette nesten, wat een stijging van 24 % betekent. Een zeer klein gedeelte van de stijging is te verklaren

door een nieuwe kolonie in Eefde, waar bij de Princenhof een kleine kolonie van 8 bezette nesten aanwezig was.

Kolonies buiten Zutphen

Om de rest van de stijging te verklaren, zal eerst gekeken worden naar de kolonies buiten de stad Zutphen. In totaal gaat het dan om tien bezette kolonies in Eefde, Voorst, Baak en Brummen.

Bijzonderheden

Uit tabel 1.1 blijkt dat vooral de kolonies in Voorst het afgelopen jaar prima hebben gedaan. Bij De Beele werden maar liefst 61 bezette nesten meer geteld en langs de Rijksweg die door het dorp loopt, steeg het aantal met 29. De kolonie aan de Boedelhofweg is elk jaar weer sterk wisselend. Vroeg in het voorjaar, op een doordeweekse dag was er volop activiteit en nestbouw te zien, maar bij een controle op een zaterdag was de kolonie weer geheel verlaten. Dit werd veroorzaakt door de activiteiten van de daar aanwezige scoutinggroep die hun clubhuis en speelterrein precies onder de kolonie heeft liggen. Navraag op een zaterdag bij de aanwezige scouts leerde dat de vogels volgens hen gewoon weer terug komen naar hun nest als het wat rustiger werd. Gezien de

Tabel 1.1 Roekenkolonies buiten Zutphen.

Kolonienaam	2008	2009	Vershil
De Beele, Voorst	106	167	+ 61
Rijksweg, Voorst	52	81	+ 29
IJsselstraat, Voorst	0	3	+ 3
Princenhof, Eefde	0	8	+ 8
Boedelhofweg, Eefde	0	13	+ 13
Kanaalpad, sluis Eefde	75	78	+ 3
't Zand, Brummen	6	25	+ 19
Broekweg, Wichmond	5	4	- 1
Huize Baak	41	35	- 6
Waterzuivering, Cortenoever	103	114	+ 11
Totaal	388	528	140

Tabel 1.2 Roekenkolonies in Zutphen.

Kolonienaam	2008	2009	Vershil
De Hoven, Zutphen	28	27	- 1
Eefdesse brug, Zutphen	27	29	+ 2
Van Drinenstraat,	22	27	+ 5
Martinetsingel, Boompjeswal	152	140	- 12
Tadamastraat	8	10	+ 2
Hagepoortplein	17	27	+ 10
Paardewal	2	0	- 2
Thorbeckesingel	17	16	- 1
Warnsveldseweg/Den Elterweg	37	47	+ 10
Aert van Nesstraat	14	20	+ 6
Schouwlaaksepad	18	37	+ 19
Zuiderpark	4	0	- 4
Martinuskerk, Warnsveld	3	6	+ 3
Totaal	349	386	+ 37

sterk wisselende resultaten van deze kolonie in de laatste zes jaar, is het goed de kolonie komend jaar wat vaker te bezoeken om te zien of er ook jongen uitvliegen.

De kolonie bij het zandgat bij Brummen laat ook een mooie stijging zien van 19 nesten. Zaten de vogels eerst voornamelijk vlakbij het zandgat, in 2009 hebben ze hun areaal uitgebreid naar de bomen langs de A348, zo'n 200 meter verderop richting de rotonde.

Bij Huize Baak was er sprake van een kleine daling met 6 nesten en stagneert het voorzichtige herstel van 2008 helaas. Deze kolonie zal, na het kappen van enkele grote bomen, waarschijnlijk niet snel terugkeren naar zijn oude glorie terwijl er bijvoorbeeld in 2004 nog 349 nesten werden geteld. De totale toename van het aantal Roeken in het buitengebied komt op 140; dat is een stijging van 36%.

Kolonies in Zutphen

Het aantal bezette kolonies in Zutphen en Warnsveld lag in 2009 op 11, terwijl dit er in 2008 nog 13 waren. Dit jaar geen nieuwe kolonies binnen Zutphen maar in 2008 werd een kleine kolonie gevonden bij De Pauw, naast de Martinuskerk in Warnsveld.

Bijzonderheden

Ook in de stad Zutphen is een toename te zien van 37 nesten (+ 10,6%). Deze groei is veroorzaakt door de aanwas van jonge vogels of door Roeken van buiten ons werkgebied die een geschikte broedplaats in Zutphen hebben gevonden. Drie kolonies springen eruit met een toename van 10 tot 19 nesten: het Hagepoortplein, waar genesteld werd boven de parkeerplaats voor de bank, de Warnsveldseweg/Den Elterweg met een kolonie in een rij hoge bomen tussen de weg en de flats, en de kolonie aan het Schouwlaakse-

pad. Opvallend bij deze laatste kolonie is het feit dat de bomen langs de Schouwlaak niet meer bezet zijn, maar dat alle Roeken, plus 19 paar extra, zich verplaatst hebben naar de Beethovenstraat, net aan de andere kant van de flats.

Opvallendste daler is natuurlijk de Martinetsingel/Boompjeswal, wat geheel te danken is aan de actieve verjaging rondom het gerechtsgebouw waar in 2008 mee is begonnen. De grootste daling vond dan ook in dat jaar plaats toen het aantal van 232 in 2007 daalde naar 152 in 2008. De daling van nog eens 12 nesten maakt het 'succes' van deze verjaging compleet want op de gehele Martinetsingel en rondom het gerechtsgebouw was in 2009 geen enkel bezet nest meer te vinden. Interessant is natuurlijk om te kijken wat deze verjaagde Roeken gedaan hebben. De kolonie loopt eigenlijk via de Martinetsingel en Tadamasingel naar de Boompjeswal en daarna via de Laarstraat en de Paardenwal naar het Hagepoortplein. Omdat de Martinetsingel en de Boompjeswal als één kolonie staat geregistreerd is deze verplaatsing op het eerste gezicht niet te zien; er is zelfs sprake van een daling. De nesten worden per deel geteld en zelfs per boom ingetekend. Zo is goed te bekijken waar sprake is van een af- of toename. Om dit duidelijk te maken is de kolonie verdeeld in drie stukken:

- Deel 1. Martinetsingel vanaf 's Gravenhof tot aan de Tadamasingel (voornamelijk gebied bij en rondom gerechtsgebouw);
- Deel 2. Tadamasingel tot aan de Polsbroekpassage;
- Deel 3. Boompjeswal vanaf ABN Amro bank t/m kruising Laarstraat.

Tabel 1.3 Aantal nesten per deel van de kolonie Martinetsingel/Boompjeswal.

	2008	2007	Vershil
Deel 1	57	0	- 57
Deel 2	33	49	+ 16
Deel 3	70	101	+ 31

Verjaging

Het aantal Roeken op de Boompjeswal is inderdaad het meest toegenomen. Zekerheid is niet te geven aangezien we de vogels niet individueel kunnen herkennen. Maar het is aannemelijk dat de vogels zich verplaatst hebben naar deze locatie en mogelijk ook naar het Hagepoortplein. Bij de besprekingen die met de gemeente zijn gevoerd alvorens de vergunning tot verjagen werd aangevraagd, is hiervoor al gewaarschuwd. Voor het verkrijgen van de vergunning moest er ook een nieuwe locatie worden opgegeven waar naartoe de verjaagde Roeken zouden worden verplaatst. Als locatie is toen gekozen voor het Zuiderpark, beter bekend als 'De Vijver' bij het Graaf Ottobad. De beoogde plek voor de hervestiging van de verjaagde Roeken, had echter in 2009 geen enkel nest en slechts vier in 2008. In 2007 waren er nog 10 nesten op het eilandje in De Vijver. We kunnen stellen dat het plan mislukt is of zelfs averechts heeft gewerkt. Roeken laten zich niet zomaar ergens naartoe lokken. De pogingen hiertoe waren ook wel erg summier en met weinig kennis van zaken uitgevoerd. Het aangereikte nestmateriaal bestond uit grote bergen takken waar zelf een Zeearend niet eens wat mee kan. De herplaatste nesten bevonden zich in een vork van een tak tegen de stam aan, een plaats waar ik nog nooit een Roek heb zien broeden.

Tot slot

Al met al was 2009 een redelijk goed jaar voor de Roeken binnen ons werkgebied. De Roek is echter nog steeds niet echt veilig en zowel binnen als buiten de stad worden Roeken regelmatig weggepest of worden hun nestbomen gekapt. Vragen blijven er dus ook volop. Hoe wordt er omgegaan met klachten omtrent vermeende overlast op andere locaties? Wat gaat er verder gebeuren met de bomen aan de Thorbeckesingel, waar inmiddels de eerste bomen van de kolonie zijn gekapt? En hoe zit het met de 'veilige gebieden' die zouden worden uitgezocht als voorwaarde voor het verkrijgen van de toestemming voor verjaging bij de rechtbank?

Het blijft dus zaak de ontwikkelingen in en rond kolonies goed te volgen. Mochten jullie

nieuwe of niet vermelde kolonies tegenkomen, geef deze dan door.

Dankwoord

De volgende personen worden bedankt voor hun medewerking, het tellen en beschikbaar stellen van hun gegevens: Steven de Bie, voor het tellen van de kolonies De Beele en de Rijkstraatweg in Voorst, Michiel van der Weide voor het tellen van de kolonie bij Cortenoever en Rob Vogel voor het tellen van de kolonie in Baak en Jan van Diermen voor het ontdekken en tellen van de kolonie bij de Pauw in 2008.

Jeroen Kuipers
Paul Rodenkolaan 98
7207 CJ Zutphen
jkuipers01@gmail.com

ée

2 Broedresultaten Oeverzwaluwen in 2009 in Zutphen en omgeving

door Jan Hof

Evenals voorgaande jaren is de Oeverzwaluwenwand aan het Bronsbergenmeer eind maart 2009 weer op orde gemaakt. Oude nestholtes zijn waar nodig opnieuw met zand gevuld en de vegetatie op en rond de wand wordt verwijderd.

Op 7 april zijn de eerste Oeverzwaluwen gesignaleerd, niet in de nabijheid van de wand maar bij het zanddepot op het Stokebrandsweerd. Het is al begin mei voordat de eerste Oeverzwaluwen zich melden bij de wand aan het Bronsbergenmeer. Een groter aantal zwaluwen komt daar pas aan na 20 mei. De bezetting van het zanddepot op Stokebrandsweerd volgt pas in de tweede de helft van juni.

De andere locaties die in voorgaande jaren bij de Oeverzwaluwen in gebruik waren, zoals zanddepot Afleidingskanaal, Kleine Omlegging en in de omgeving van de stortplaats Zutphen, zijn daar niet meer geschikt voor of worden niet door de zwaluwen bezet.

Resultaten

Het aantal bezette nestholtes is in 2009 in vergelijking tot de voorgaande jaren iets achtergebleven. In tabel 2.1 staan de getelde aantallen nesten per kolonie. De kolonie in het zanddepot Stokebrandsweerd is in 2009 flink afgenomen. Het lijkt er op dat de verdwenen broedvogels weer zijn teruggekeerd naar de nabij gelegen Oeverzwaluwenwand aan het Bronsbergenmeer. Dit was in 2009 de grootste kolonie.

In figuur 2.1 is weergegeven hoe de Oeverzwaluwen de wand benutten. Het blijkt duidelijk dat de linkerzijde en de onderste rij nestholtes niet in trek zijn bij de Oeverzwaluwen. Dat was in voorgaande ook al het geval. Om de aantrekkelijkheid van de linkerzijde en de onderste rij nestholtes van de Oeverzwaluwenwand te vergroten zou mogelijk het meer verwijderen van grond en vegetatie aan de linkerzijde en het kort houden van het riet aan de voorzijde de afkeer van deze nestholtes verhelpen?

Jan Hof
De Timpe 8
7232 HH Warnsveld
0575-525098

Jan Eshuis
Rietbergstraat 45
7211GB Zutphen
0575-511397

Figuur 2.1 Overzicht van de beschikbare en bezette nestholtes van de Oeverzwaluwenwand Bronsbergenmeer. De bezette holtes zijn met een grijs tint aangegeven.

1	2	3	4	5	6
0 0 0 0 0 0	0 0 0 0 0 0	0 0 0 0 0 0	0 0 0 0 0 0	0 0 0 0 0 0	0 0 0 0 0 0
0 0 0 0 0 0	0 0 0 0 0 0	0 0 0 0 0 0	0 0 0 0 0 0	0 0 0 0 0 0	0 0 0 0 0 0
0 0 0 0 0 0	0 0 0 0 0 0	0 0 0 0 0 0	0 0 0 0 0 0	0 0 0 0 0 0	0 0 0 0 0 0

Tabel 2.1 Aantal nesten per kolonie de jaren 2006 t/m 2009 (x is geen geschikte broedlocatie, - is geen gegevens bekend).

Locatie	2009	2008	2007	2006
Bronsbergenmeer	59	0	54	66
Zanddepot Stokebrandsweerd	30	87	0	0x
Zanddepot Afleidingskanaal/Berkel	0	0	27	-
Zanddepot Kleine Omlegging/Den Elterweg	0	12	0	0x
Zanddepot stortplaats Zutphen	0x	5	-	-
Zanddepot Leesten	0x	0	18	0x
Marshaven	-	-	5	-
Uiterwaarden Stokebrand	0x	-	2	0x
Totaal nesten per jaar	89	104	106	66

3 De Ooievaar in het werk- gebied van de Vogelwerk- groep

door Jeroen Kuipers

De Ooievaar is een opvallende verschijning in het landschap, zeker in de uiterwaarden rond Gorssel waar het OoievaarsBuitenStation is gevestigd. Ook daarbuiten komen we deze vogel tegen. Waren het in de beginjaren alleen maar projectvogels, tegenwoordig komen er steeds meer vogels uit het buitenland. Ook de jongen die ooit geboren zijn in deze omgeving, duiken opeens weer op om zelfstandig een nest te bouwen en tot broeden te komen. Dit artikel geeft een overzicht van de resultaten in 2009, een korte terugblik over een periode van tien jaar en een blik op de toekomst. Biotoopverbetering en monitoring zullen in de toekomst centraal komen te staan.

Resultaten 2009

In 2009 werden in het werkgebied van Vogelwerkgroep Zutphen e.o. 52 broedgevallen van de Ooievaar vastgesteld. In de hele IJsselvallei bedroeg dit aantal 76, dus het mag duidelijk zijn dat deze omgeving in trek is bij de Ooievaar. Dit aantal is wel inclusief de broedparen van het OoievaarsBuitenStation en de directe omgeving daarvan. Voor een overzicht van de nesten en de resultaten kijken we eerst naar het OoievaarsBuitenStation (hierna OBS).

Overzicht van de nesten op het OBS

Op het OBS zijn 7 paartjes tot broeden gekomen. In verband met de ombouw van het station zijn de nestpalen 3 en 8 verwijderd nadat van beide nesten één vogel was overleden. Leuk om te zien is dat de overgebleven vogels van de verwijderde palen samen een nieuw paar vormden, vogel 410 (2008: OBS 8) en vogel 397 (2008: OBS 3) bouwden een nest in een boom achter het OBS. Op paal 7 werd in 2009 niet gebroed. In totaal kropen er 28 jongen (pulli) uit het ei waarvan er uiteindelijk 14 zijn uitgevlogen. De sterfte van 50 % werd voornamelijk veroorzaakt door nat en koud weer. Het gemiddeld aantal uitgevlogen jongen per broedpaar kwam op 2,0 en ook het aantal uitgevlogen jongen per succesvol broedpaar lag op 2,0; alle paren waren succesvol. Op het OBS waren 3 buitenlandse ooievaars aanwezig; Rheine 015, een Duits vrouwtje van inmiddels 22 jaar oud, M 5730, een Belgische ooievaar die in 2003 als volwassen vogel werd geringd bij Antwerpen, en 856 N, een vogel afkomstig uit Helgoland.

Overzicht van de buitennesten

Tabel 3.1 Overzicht van het aantal nesten OoievaarsBuitenStation Gorssel.

Nest	Paar	Pulli	Uitgevlogen	Soort nest
1	ongeringd x Rheine 015	5	2	Paalnest
1a	5313 x ongeringd	4	2	Paalnest
2	3953 x M 5730	4	2	Paalnest
4	815 x 724	4	2	Paalnest
5	6511 x ongeringd	3	1	Paalnest
6	5249 x 7330	4	3	Paalnest
7a	487 x 856 N	4	2	Paalnest
Totaal		28	14	

Onder buitennesten worden alle nesten gerekend die zich niet op het terrein van het OBS bevinden. Dit zijn ook nesten die zich slechts enkele meters buiten het station bevinden; het zegt dus niets over de onafhankelijkheid van deze Ooievaars.

In totaal waren er 45 broedgevallen op de buitennesten, waarvan er 31 succesvol waren. Een succesvol broedsel is een nest waarvan tenminste één jong uitvliegt. Onder broedgeval wordt verstaan een paar dat tijdens het broedseizoen een nest bezet houdt en lijkt te broeden, waarschijnlijk ook eieren legt, maar dat is niet altijd met zekerheid te zeggen. Op de buitennesten kwamen 79 jongen uit het ei waarvan er 56 uitvlogen, een sterfte van 41%. Het gemiddeld aantal uitgevlogen jongen per succesvol paar lag op 1,8 en het gemiddeld aantal uitgevlogen jongen op het totaal aantal broedparen kwam op 1,2. Dit laatste gemiddelde wordt veroorzaakt door het behoorlijke aantal nesten zonder jongen en/of uitgevlogen jongen. Hier is niet altijd duidelijk een oorzaak is aan te geven; deels veroorzaakt door het weer, maar ook door bijvoorbeeld gevechten. Bij Hooistraat 1 en Hooistraat 2, die op slechts honderd meter van elkaar staan, werden veelvuldig schermutselingen gemeld en zijn er ook geen jongen uitgevlogen. Waar op sommige plekken vele Ooievaars gebroederlijk naast elkaar zitten, is het op andere plaatsten dus al mis als er een buurman opduikt. Alleen bij het nest Appelboom 2 is de oorzaak duidelijk; dit nest is namelijk bezet door twee mannetjes.

Ook in 2009 is het aantal nesten weer verder gegroeid en werden tien nieuwe nesten gevonden. Het betreft hier bijna allemaal boomnesten, 8 van de 10, die soms goed verstopt liggen en mogelijk zelfs al langer bezet zijn geweest zonder ontdekt te zijn. Zo gaf Henk-Jan Hof in het voorjaar een nest bij Bronsbergen door. Als je het eenmaal wist was dit nest goed te zien. In november bleek bij navraag bij omwonenden dat er enkele honderden meters nog een nest was. Goed verstopt langs de IJssel en vanaf de weg nooit te zien, blijkt dit nest al enkele jaren te bestaan. De eigenaren willen hier verder geen bekendheid aan geven; op 1 à 2 controles per jaar na laten we dit nest (Bronsbergen 2) met rust. Aangezien er nog geen broedgegevens van dit nest bekend, zijn staat het ook niet in het overzicht hierboven. Zo zie je maar

weer dat, ondanks het grote formaat van de Ooievaar, er makkelijk nesten worden gemist. Zo is het ook het geval bij de grote populieren achter Nijenbeek. Eerst werd er één nest gemeld, maar bij een betere observatie van deze plek bleek het te gaan om drie nesten naast elkaar. Aan de omvang van de nesten te zien zijn deze mogelijk ook al ouder dan één jaar. Zo zijn er inmiddels al 21 boomnesten in onze omgeving, die soms kolonies vormen en waarvan de meeste geheel onafhankelijk zijn van mensen. En dat is ook de bedoeling. Op de buitennesten waren ook buitenlandse Ooievaars aanwezig; 828 P uit Helgoland, P 4603 uit Frankrijk, 090 T uit Duitsland, 186 (Zwarte Elsa-ring) uit Duitsland en P 8797 uit Frankrijk (deze vogel is ook voorzien van een witte kleurring met code AETP).

De ontwikkeling in de afgelopen tien jaar en de toekomst

Zoals al gezegd is het aantal nesten de laatste jaren flink toegenomen. Niet alleen binnen het beschreven gebied, maar in de gehele IJsselvallei is er sprake van een groeiend aantal nesten. Figuur 3.1 geeft een beeld van de totale groei binnen het werkgebied over de afgelopen tien jaar. Met deze groei en het feit dat steeds meer ooievaars onafhankelijk van mensen leven, is het Ooievaarsproject van Gorssel in een volgende fase aangekomen. Het OBS in Gorssel zal worden omgebouwd en krijgt een meer educatieve functie. Het aantal nesten daar zal in de loop van de jaren worden teruggebracht en er zal gewerkt gaan worden aan onderzoek en biotoopverbetering. Deze nieuwe fase is reeds op meerdere fronten gestart. Zo is er in het voorjaar van 2009 begonnen met het vangen en zenderen van Ooievaars om hun bewegingen te kunnen volgen en te kijken waar de belangrijkste foerageergebieden liggen. Het zenderonderzoek is een samenwerking tussen de Universiteit van Amsterdam, SOVON Vogelonderzoek Nederland, Vogelbescherming Nederland en de Vogelwerkgroep de IJsselstreek. In het voorjaar is het Frank Majoor van SOVON gelukt om drie volwassen Ooievaars te vangen en van een zender te voorzien. Naast een zender kregen de Ooievaars ook een zwarte

Tabel 3.2 Overzicht van het aantal nesten buiten het OBS.

Nest	Paar	Pulli	Uitgevlogen	Soort nest
't Senneke	5855 x ongeringd	3	3	Boornest
Boschloo	2200 x ongeringd	2	2	Paalnest
Laan van Eschede	3179 x 4431	2	1	Paalnest
Kolkweg	7162 x 828P	2	0	Paalnest
Valkeweg	?? x ongeringd	3	3	Paalnest
Kwekerij	2628 x P4603	2	2	Paalnest
Ravenswaarden	1154 x 521	4	2	Schoorsteen
Klaassen	819 x 491	3	3	Lichtmast
Steenfabriek	636 x 985	2	2	Schoorsteen
SBB Empe	ongerind. x onger.	2	0	Paalnest
Tonden 1	ongerind x 3526	3	2	Paalnest
Tonden 2	ongerind x ??	4	3	Paalnest
SBB Cortenoever	090T x 5822	1	1	Paalnest
Klarenbeek 1	3481 x 4504	3	1	Paalnest
Kerk Gorssel	6536 x 6380	4	1	Schoorsteen
Hooistraat Voorst 1	7547 x ongerind	1	0	Paalnest
Hooistraat Voorst 2	ongerind x onger.	1	0	Paalnest
Veer Bronkhorst	?? x ??	3	3	Paalnest
Baakse Overlaat	?? x ??	3	1	Paalnest
Hakfoort, Gorssel	6186 x ??	3	3	Paalnest
Woudweg	6881 x ongerind	1	1	Paalnest
Appelboom 2	869 x 664	0	0	Boornest
Woertman	ongerind x onger.	3	2	Paalnest
De Kar, Klarenbeek	ongerind x LV ??	3	0	Paalnest
Laan van Eschede West	1291 x 667	2	2	Boornest
Kanaal Z, klarenbeek	7524 x ongerind	2	2	Paalnest
Bronsbergen1	?? x ??	0	0	Boornest
't Haveke, Eefde	?? x ??	0	0	Paalnest
Reigerkolonie 1	ongerind x onger.	1	1	Boornest
Reigerkolonie 2	ongerind x 6519	1	1	Boornest
Reigerkolonie 3	ongerind x 186 Elsa	1	1	Boornest
Reigerkolonie 4	410 x 397	2	2	Boornest
Reigerkolonie 5	?? x ??	3	3	Boornest
Reigerkolonie 6	6941 x ??	2	1	Boornest
Reigerkolonie 7	6514 x 7557	2	2	Boornest
Reigerkolonie 8	ongerind x ??	1	1	Boornest
Reigerkolonie 9	?? x ??	1	1	Boornest
1e kolk Kolkweg	5764 x 6949	1	1	Boornest
2e kolk Kolkweg 1	ongerind x ??	0	0	Boornest
Kolkweg, 3e eik	6886 x ongerind	3	2	Boornest
2e kolk Kolkweg 2	8061 x P8797	0	0	Boornest
Nijenbeek, peppel 1	?? x ??	0	0	Boornest
Nijenbeek, peppel 2	?? x ??	0	0	Boornest
Nijenbeek, peppel 3	?? x ??	0	0	Boornest
Totaal		79	56	

kleurring om. Het gaat om de volgende Ooievaars: 4431 (zwarte ring 100), 5764 (zwarte ring 101) en P 8797 (had al een kleurring, wit AETP). Van alle drie de Ooievaars samen zijn meer dan 88.000 metingen geregistreerd. Dit geeft al een aardig beeld waar deze drie ooievaars heen gaan om te foerageren. Ooievaar 4431 (zwart 100) zocht het voornamelijk ten westen van het buitenstation, terwijl de twee andere vogels ook veelvuldig ten oosten werden geregistreerd. Vooral dat laatste is gunstig, aangezien een belangrijk deel van de biotoopverbetering gepland staat voor die regio. Voor meer resultaten en achtergronden van het zenderonderzoek, zie:

http://www.vogelbescherming.nl/vogels_beschermen/zenderonderzoeken/ooievaar en <http://www.frankmajoor.nl/>

Naast dit zenderonderzoek werd ook elke week langs drie vaste routes geregistreerd waar ooievaars aan het foerageren waren, welke gewassen er groeiden en wat voor menselijke activiteit er plaatsvond. Dit zender- en biotooponderzoek gaat ook in 2010 verder. In 2009 is er door leden van VWG De IJsselstreek ook een biotoopherstelplan geschreven en dat samen met Vogelbescherming Nederland in 2010 ten uitvoer zal worden gebracht. In grote lijnen komt het hierop neer:

- meer variatie in landschapsgebruik, vooral langs beken en rivieren;
- meer afwisseling tussen natuurbeheer en landbouw;
- aanleg van plas/dras gebieden en poelen;
- betere spreiding van kunstnesten.

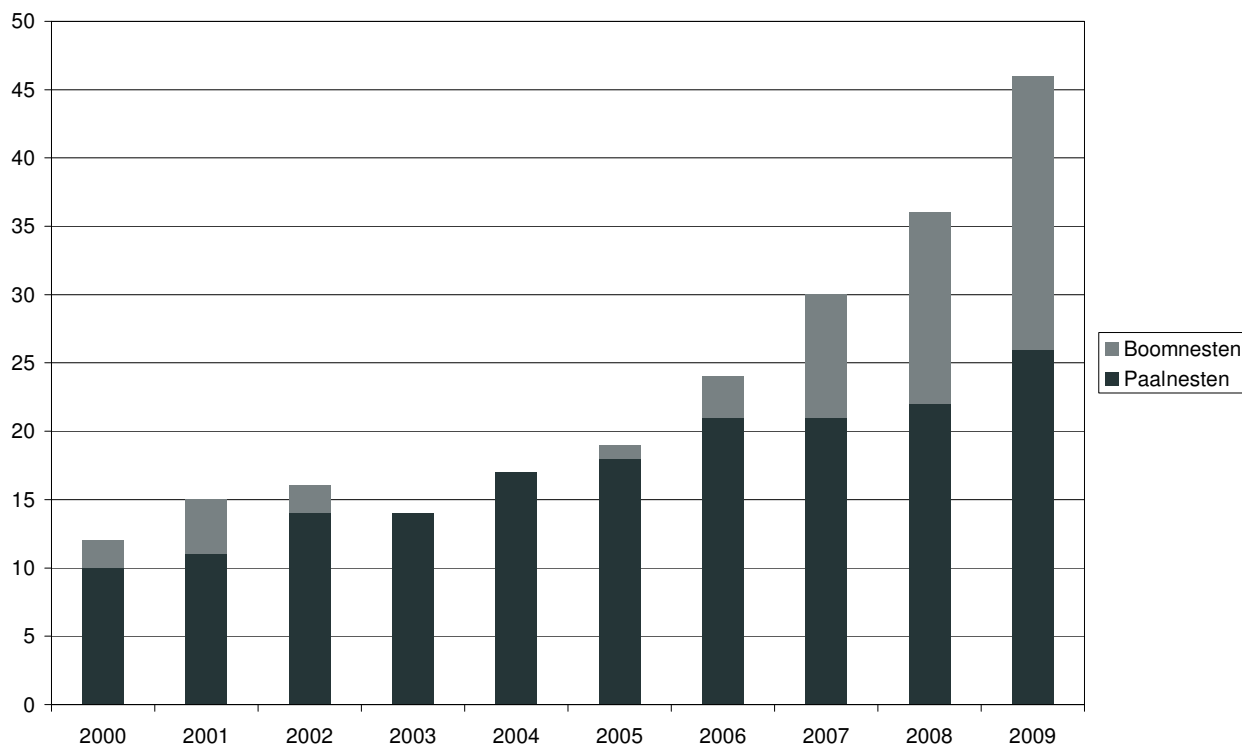
Al met al staat er heel wat te gebeuren en 2010 wordt in dat opzicht een spannend en druk jaar.

Tot slot

Het volgen van de Ooievaars, het aflezen van de ringen en het controleren van de nestresultaten is een tijdrovende klus. Met het groeien van het aantal nesten lukt het lang niet altijd om bijvoorbeeld alle ringen af te lezen. Hierbij is hulp altijd welkom. Dus heb je interesse om te helpen, zie je ergens ooievaars foerageren, of denk je een nieuw nest gevonden te hebben: neem dan contact op. Bij voorbaat dank.

Jeroen Kuipers
Paul Rodenkolaan 98
7207 CJ Zutphen
jkuipers01@gmail.com

Figuur 3.1 Aantallen nesten van de Ooievaar in de periode 2000 tot en met 2009 met onderscheid naar paal- en boomnesten.

4 Weidevogel- bescherming 2009

Tichelbeekse Waarden en omstreken

door Frans Parmentier

In 2009, het vierde jaar dat in de Tichelbeekse Waarden weidevogelbescherming plaatsvindt, heeft er een bescheiden uitbreiding plaatsgevonden; vandaar 'en omstreken' in de titel. Omdat in vorige jaren bleek dat er uitwisseling plaatsvond van met name Grutto en Tureluur tussen de buitendijkse graslanden ten noorden van de spoorbrug en de binnendijkse graslanden ten noorden van de Hoven, heb ik dit jaar het gebied tussen de Hoveniersweg, de Voorste Overmarsweg en Scheurweideweg (10 ha), kortweg Hoveniers-

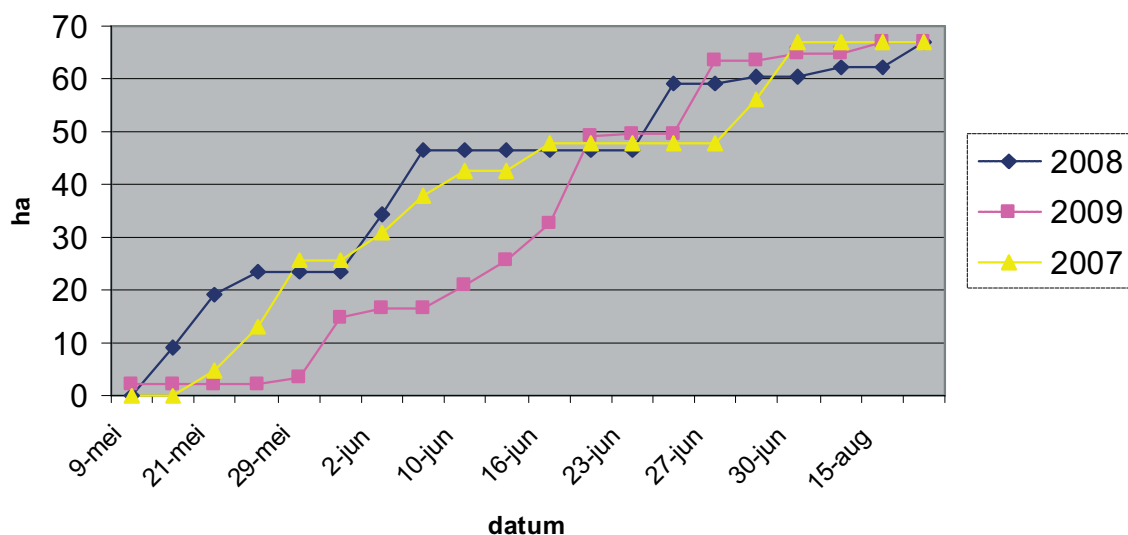
weg genoemd, meegenomen in de bescherming. Daarmee is het werkgebied uitgebreid van 67 tot 77 hectare.

Het veldwerk is wederom gedaan door Warner Jan de Wilde (zuidelijk deel) en ondergetekende (middengebied, het stuk ten noorden van de spoorbrug en gebiedje Hoveniersweg).

Beheerafspraken

Net als in 2007 en 2008 heeft de Gemeente Zutphen € 3.200 ter beschikking gesteld voor weidevogelbeheer. Het beheercontract kende, naast de vaste afspraak dat bij het maaien de nesten ontzien zouden worden, twee varianten, namelijk (1) op weidevogelrijke percelen het laten staan van een vluchtstrook, en (2) het hele perceel pas na 15 juni maaien. Drie boeren hebben een contract met vluchtstrook afgesloten, een vierde koos ervoor om drie (weidevogelrijke) percelen pas na 15 juni te maaien. Met een van de boeren is verder afgesproken dat hij het perceel niet van buiten naar binnen zou maaien, maar van links naar rechts. Dit in verband met de aanwezigheid van twee Tureluurgezinnen op het moment van maaien half juni. Door de bijzondere situatie dat vanaf eind mei wederom roepende Kwartelkoningen verschenen, is SOVON met een van de boeren overeengekomen een stuk van een perceel (2 ha) pas na half augustus te maaien.

Figuur 4.1 Overzicht cumulatieve oppervlakte eerste snede in de loop van het seizoen voor de jaren 2007 tot en met 2009.

Perceelgebruik 2009

Door het wisselvallige weer in mei, juni en juli zijn de percelen in de Tichelbeekse Waarden zeer verspreid gemaaid (zie figuur 4.1). De eerste snede vond plaats op 9 mei, een deel rond 1 juni, de meeste tussen half en eind juni en het laatste stuk half augustus vanwege de broedende Kwartelkoning. De meeste percelen met weidevogellegfels zijn pas na 15 juni gemaaid. Derhalve was er maar op één perceel zinvol om een vluchtstrook aan te leggen. In 2009 is gemiddeld duidelijk later gemaaid dan in de twee voorgaande jaren. De spreiding in maaien is heel gunstig voor de weidevogels.

Broedvogelinventarisatie

In 2009 heeft Wim Bosma (lid VWG Zutphen) op mijn verzoek de Tichelbeekse Waarden op broedvogels geïnventariseerd. In 2005 was dat ook al door leden van de VWG Zutphen edaan. In beide jaren zijn vijf bezoeken aan het gebied gebracht. Met een gerichte broedvogelinventarisatie verkrijgt u een beter overzicht van de aantallen territoria, met name van de zangvogels, dan tijdens het zoeken naar nesten. In tabel 4.1 staan de bevindingen van 2005 en 2009 van het Zutphense deel van de Tichelbeekse Waarden (exclusief het deel ten noorden van de Oude IJsselbrug).

Het totale aantal territoria is toegenomen van minimaal 61 naar 94. Deze groei wordt met name veroorzaakt door een toename van de zangvogels als Graspieper, Gele kwikstaart en Rietgors. Ook de steltlopers (Grutto!), met

uitzondering van de Scholekster, lijken te zijn toegenomen, terwijl de eenden gelijk bleven of verdwenen (Slobeend). Nieuw zijn de Patrijs, Kwartelkoning en Roodborsttapuit. Dat de struwelen in omvang zijn toegenomen, blijkt wel uit de toename van de struikgebonden zangvogels als Braamsluiper, Grasmus en Bosrietzanger.

Gevonden legsels Tichelbeekse waarden

In tabel 4.2 staat een overzicht van de in 2006-2009 gevonden legsels in de Tichelbeekse waarde. In tegenstelling tot de broedvogelinventarisatie neemt het gevonden aantal legsels af. Per soort zijn er wel verschillen.

Scholekster

Gedurende de hele broedperiode waren enkele paren Scholekster aanwezig. Net als in 2008 zijn ze niet tot broeden gekomen.

Kievit

Het aantal legsels van de Kievit is in 2009 dramatisch minder dan in voorgaande jaren. De oorzaak hiervan kan de droogte in april zijn geweest. Wellicht dat veel Kieviten de voorkeur gaven aan de akkers binnendijs. In 2008 zijn na het maaien nog kieviten gaan broeden op de gemaaide percelen. In 2009 is voor hen te laat gemaaid om dat nog te kunnen doen.

Grutto

De Grutto heeft zijn gestage afname voortgezet, ondanks dat er aan het begin van de broedtijd tien paren aanwezig waren, zoals uit de territoriuminventarisatie is gebleken.

Tabel 4.1 Aantal territoria 2005 en 2009 in de Tichelbeekse Waarden (Zutphense deel).

	2005	2009		2005	2009		2005	2009
Fuut	1	0	Scholekster	5	2	Roodborsttapuit	0	1
Wilde eend	+	+	Kievit	3	4	Merel	+	4
Krakeend	2	2	Tureluur	6	7	Braamsluiper	1	6
Slobeend	2	0	Grutto	6	10	Grasmus	4	7
Zomertaling	1	1	Wulp	4	7	Bosrietzanger	2	7
Patrijs	0	2	Graspieper	4	13	Fitis	1	2
Kwartelkoning	0	1-4	Gele kwikstaart	4	7	Tijftjaf	4	3
Waterhoen	1	0	Heggenmus	+	4	Vink	+	1
Meerkoet	4	1	Zwarte roodstaart	1	0	Rietgors	4	11

Mogelijk dat voor de meeste Grutto's ook de droogte in april een reden was om niet tot broeden over te gaan of naar vochtigere weilanden uit te wijken.

Tureluur

De Tureluur deed het redelijk goed met tien gevonden legsels. Spijtig is dat er daarvan maar vier zijn uitgekomen. De andere zijn door predatie verloren gegaan.

Wulp

Ook van de Wulp lijken niet alle paren tot broeden te zijn gekomen. De twee gevonden legsels zijn door predatie verloren gegaan. Net buiten onze percelen in het Brummense deel heeft wel een paar wel met succes gebroed. Het gezin heeft lang door 'onze' graslanden gezworven.

Eenden

Legsels van eenden blijven schaars, hoewel er in het begin van het broedseizoen veel Wilde eenden aanwezig waren en zelfs een paartje Zomertaling enkele weken rond hing. Ook de

eenden hebben veel last van predatie.

Kwartelkoning

Bijzonder was wederom de aanwezigheid van Kwartelkoningen. Maximaal vier roepende mannetjes zijn er gehoord. Daarvan is er één blijven hangen en is de omgeving van zijn roepplaats pas in augustus gemaaid. Ook een mooi succes is dat er twee paar Patrijs in ruige randen hebben gebroed en met jongen rond liepen.

Zangvogels

Bij de zangvogels als Gele kwikstaart, Graspieper en Rietgors gaat het in het algemeen niet om gevonden, maar om gelokaliseerde nesten. Het zoeken naar hun goed verborgen nesten is niet zonder risico op verstoring. We laten dat dan ook meestal achterwegen. Zo nodig wordt de omgeving van het nest gemarkeerd, zodat duidelijk is waar het nest zich ongeveer bevindt. De nesten van deze zangvogels lagen vooral op de percelen die na half juni zijn gemaaid. Nieuw voor het gebied was de vestiging van tenminste een

Tabel 4.2 Het aantal gevonden/gelokaliseerde en uitgekomen legsels in de Tichelbeekse Waarden 2006-2009.

Soort	gevonden/gelokaliseerde legsels				uitgekomen legsels			
	2006	2007	2008	2009	2006	2007	2008	2009
Oppervlakte (ha)	30	67	67	67	30	67	67	67
Scholekster	2	1	0	0	0	0	0	0
Kievit	18	36	15	4	9	8	8	3
Grutto	15	8	7	2	5	4	3	0
Tureluur	9	17	13	10	4	9	9	4
Wulp	1	3	1	2	1	2	0	0
Wilde eend	0	0	1	3	0	0	0	0
Slobeend	1	0	0	0	0	0	0	
Kuifeend	1	0	0	0	0	0	0	0
Zomertaling	1	0	0	0	0	0	0	0
Meerkoet	0	0	2	0	0	0	1	0
Kwartelkoning	0	0	1	1	0	0	?	?
Gele kwikstaart	0	9	9	5	0	5	?	?
Graspieper	0	5	4	3	0	3	?	?
Roodborsttapuit	0	0	0	1	0	0	0	1
Rietgors	0	4	6	2	0	2	?	?
totaal	48	83	59	35	19	33	22	11
percentage					40%	45%	55%	29%

paartje Roodborsttapuit in een ruige greppel tussen twee percelen. Ze hebben er met succes gebroed.

Resultaten Tichelbeekse Waarden

Het uitkomstpercentage van de gevonden legfels is 29 procent (tabel 4.3). Dat is laag. Het is het magerste resultaat sinds 2006. De belangrijkste verliesoorzaak is wederom predatie (roof van de eieren door zoogdier of vogel). Een Tureluurnest, dat in erg hoog gras lag, is verlaten. Het berekende uitkomstpercentage is voornamelijk gebaseerd op de legfels van de steltlopers. Over de resultaten van de zangvogels is geen zekere uitspraak te doen. Mijn indruk is dat veel nesten zijn uitgekomen, gezien de voortdurende activiteit van de ouders. Door het late maaien op de meeste percelen is er slechts om één nest heenge-maaid. Dit tureluurnest is later toch verlaten nadat twee eieren waren gepredeerd.

Verstoring

In voorgaande jaren was er veel verstoring door wandelaars met honden. Daarom zijn vanaf 2007 op diverse strategische plaatsen aan hekken en afrastering bordjes gehangen met het opschrift dat de percelen vanwege de

weidevogels niet vrij toegankelijk waren. In 2009 is dit half maart op uitgebreidere schaal weer gedaan. De indruk van Warner Jan, bewoner van de voormalige boerderij aan de Kanonsdijk en mijzelf, was dat men zich er in 2009 redelijk aan hield. De wandelaars worden zich er meer en meer van bewust dat het een verstoringgevoelig weidevogelgebied is. Wel bleek op het perceel ten noorden van de Spoorbrug snel het bordje bij de afsteek naar de dijk verwijderd te zijn. Na enkele gesprekken met wandelaars heb ik besloten daar geen nieuw bordje meer op te hangen. Door op dit perceel, waar geen weidevogels broeden, wandelaars te gedogen, kweek je goodwill voor de overige percelen.

Een andere verstoring was dat er in het broedseizoen een viswedstrijd werd gehouden langs de IJssel voorbij het afsluitende hek op de toegangsweg. Daarbij hadden veel vissers hun auto in de weilanden geparkeerd. Bij navraag bleek er wel een vergunning door de gemeente voor te zijn afgegeven. Door het bestuur van de VWG Zutphen is contact opgenomen met de visvereniging en de gemeente om dit in het vervolg te voorkomen.

Tabel 4.3 Lotgevallen legfels in de Tichelbeekse Waarden 2009.

soort	gevon-den	uitge-komen	niet uitge-komen	on-bekend	verliesoorzaak	
					predatie	verlaten
Kievit	4	0	4	0	4	0
Grutto	2	0	2	0	2	0
Tureluur	10	4	6	0	5	1
Wulp	2	0	2	0	2	0
Wilde eend	3	0	3	0	3	0
Patrijs	2	2	0	0	0	0
Kwartelkoning	1	0	0	1	0	0
Gele kwikstaart	5	0	0	5	0	0
Graspieper	3	0	0	3	0	0
Rietgors	2	0	0	2	0	0
Roodborsttapuit	1	1	0	0	0	0
totaal	35	7	17	11	16	1
percentage	-	29%		-		

Legsels en resultaten Hoveniersweg

Tabel 4.4 Lotgevallen legsels Hoveniersweg (10 ha).

soort	n	uit	onbekend	niet	p
Kievit	4	3	1	0	0
Scholekster	2	0	0	2	2

In tabel 4.4 staan de lotgevallen van de gevonden legsels op de percelen binnendijs net ten noorden van de Hoven. Het onderzochte gebiedje bestaat uit 7 ha grasland, 2,5 ha maïsland en 0,5 ha tuinbouwgrond. Het grasland wordt niet intensief gebruikt. De voor de weidevogels interessante graslandpercelen zijn op 9 mei gemaaid, de rest is op 3 juni gehooïd. Verwacht werd dat op de graslanden een enkel paartje van Grutto en Tureluur zou broeden. In het begin van het seizoen waren die ook aanwezig (1 x G, 2x T). Echter in de loop van de tijd verdwenen ze zonder tot broeden te komen. Misschien zijn ze vertrokken naar een perceel van Staatsbosbeheer net buiten het gebied. Daar heeft wel met succes een Gruttostel gebroed. In het gebied heb ik ook regelmatig een paartje Patrijs waargenomen.

De Kievit had goede broedresultaten. Ze hebben onder andere op het tuinbouwperceel eieren uitgebroed. Lang heeft een stel met kuikens er rondgescharreld. De Scholeksters, vermoedelijk één stel met een vervolglegsel, hadden minder geluk. Hun eieren werden gepredeerd.

Conclusies

- Op de meeste weidevogelrijke percelen zijn goede afspraken gemaakt om bij en na het maaien extra overlevingskansen te creëren voor Grutto, Tureluur en zangvogels in de vorm van vluchtheuvels of verlaat maaien;
- Ook de nieuwe boer van de graslanden bij de Hoveniersweg werkte met veel interesse mee aan de bescherming;
- Het aantal broedende Grutto's en Kieviten in de Tichelbeekse Waarden blijft gestaag afnemen, terwijl het aantal paren ten opzichte van 2005 wel is gestegen! Mogelijke oorzaak is het droge voorjaar geweest, waardoor de Grutto's niet tot broeden kwamen en de Kieviten naar elders uitweken;
- Op basis van de inventarisaties lijken Ture-

luur, Wulp, Gele kwikstaart, Graspieper en Rietgors redelijk stabiel;

- Een succes is de nieuwe vestiging van een paartje Roodborsttapuit, wederom de aanwezigheid van ten minste één Kwartelkoningpaar en twee koppels Patrijzen met pullen;
- De broedresultaten van de steltlopers in de Tichelbeekse Waarden zijn door hoge predatiedrukteleurstellend: alleen de Tureluur had redelijk broedsucces;
- In het gebied Hoveniersweg hadden de Kieviten wel goede broedresultaten;
- De beheersafspraken leiden ertoe dat er veel variatie is in graslandgebruik, waardoor er tot in juli lang gras aanwezig is. Daar profiteren in het bijzonder Kwartelkoning, Tureluur en de zangvogels van;
- In 2009 is gemiddeld later gemaaid dan in de voorgaande jaren;
- De bordjes Weidevogelgebied, niet toegankelijk doet de verstoring door wandelaars met honden en recreanten in het broedseizoen duidelijk afnemen. Het lijkt wel wenselijk niet alle percelen 'op slot' te doen;
- De weidevogelbescherming ten westen van de IJssel is met 10 ha uitgebreid;
- De Tichelbeekse Waarden blijft een bijzonder weidevogelgebied; niet door de hoge aantallen vogels, maar door de diversiteit aan soorten, met de Kwartelkoning als hoogte punt.

Dankwoord

Het is een voorrecht de nesten op te sporen en te beschermen. Daarvoor wil ik de boeren en de gemeente Zutphen hartelijk danken. Verder gaat mijn dank uit naar Wim Bosma voor de inventarisatie en naar Warner Jan de Wilde voor de prettige samenwerking en het aanleveren van zijn bevindingen.

Frans Parmentier
 Loverendale 33
 7207 PG Zutphen
 0575-575215

5 Slechtvalk ontdekt nest- kast in toren Walburgis

door Adri Mulder

Op de nestkast in de toren van de Walburgiskerk is een Slechtvalk waargenomen; een goede reden om de toren te inspecteren. Bij een eerste inspectie is het niet gebleven. De toren is bewoond! De grote vraag is nu of de Slechtvalk in 2010 ook tot broeden zal komen in de toren.

Hoe het begon

Al sinds de restauratie in 2005 prijkt er een nestkast voor een Slechtvalk in de top van de toren van de Walburgiskerk. In ons jaarboek van 2005 berichtte ik over de medewerking van de kerkvoogdij en de aannemer, en over de onderhandelingen met de Stichting Stadsduiven Zutphen over de plaatsing van de kast. In het jaarboek van 2006 schreef ik over de opening van de kast en de draaiing van de opening naar het oosten in januari 2007, zodat er maximale beschutting zou ontstaan voor de broedende vogels. Dat op 60 meter hoogte met westerstorm het grind uit de kast waaide vermeldde het artikel niet, maar rechtvaardigde het draaien van de kast evenzeer. Ik sprak toen de hoop uit voor een broedpaar in 2007, maar helaas bleef het rond de toren in dat jaar akelig stil. In het voorjaar van 2008 en 2009 werden er door o.a. Henk Jan Hof wel Slechtvalken boven de stad gezien, maar zij werden niet op de torenesignaleerd. Het bleek maar weer eens dat de natuur zijn eigen gang gaat en dat wij wel voorwaarden kunnen scheppen, maar niets kunnen afdwingen.

Eerste waarnemingen

Des te blijer was ik op 21 september 2009 met de mail van Jeroen Kuipers waarin hij melding maakte van een bijna volwassen vrouwelijke Slechtvalk op de kerktoeren en zelfs zittend boven op de nestkast (figuur 5.1). Volgens dezelfde mail was er ook een afvliegende jonge slechtvalk gezien. Zou de er dan toch al in de kast gebroed zijn? Een jong exemplaar zo vroeg in de herfst zou ook nog kunnen duiden op een elders in Nederland of Duitsland uitgevlogen jong. Maar dat dit een trekvogel uit Scandinavië zou zijn lijkt erg onwaarschijnlijk. Er zat niets anders op dan Gerrit Stemerding van de kerkvoogdij te bellen voor een inspectie.

Figuur 5.1 Vrouwelijke Slechtvalk op de nestkast op 21 september 2009 (foto Jeroen Kuipers).

Eerste inspectie van de toren

Eind oktober beklom ik gewapend met een plastic zak onder begeleiding van Gerrit de Walburgistoren. Al op omloop op de top van het vierkante stenen deel van de toren was het raak: overal lagen veren en ook een enkel botje wees erop dat hier meer aan de hand was dan het kwijtraken van veren. Op de tweede omloop lagen een paar afgekloven lijken van duiven en in de lantaarn vond ik er nog meer. Naast duiven herkende Michel Klemann aan wie ik de plastic zak met de voornaamste stoffelijke overschotten heb gegeven - een Kokmeeuw en een Waterhoentje. Van de gedode vogels was vooral de borst weggevreten en zaten de vleugels er nog aan. Bij een aantal karkassen waren opvallend veel maïskorrels en ander graan duidelijk herkenbaar, kennelijk afkomstig uit de kroppen van de duiven. Ook vonden we een paar ovale grijze braakballen op de balustrade die voornamelijk veerresten bevatten. Bij inspectie van de nestkast vonden we alleen een sterk ingedroogd karkas, maar geen eierschalen. Het was duidelijk dat de toren door een Slechtvalk als plukplaats was gebruikt, maar meer konden we niet vaststellen. Ondertussen maakte Gerrit Stemerding mij duidelijk dat de kerkvoogdij zeer tevreden was de activiteiten van de Slechtvalk: er waagde zich geen duif of Kauw meer in de lantaarn van de toren, waardoor er van overlast door vogelpoep nauwelijks meer sprake was. De enige zooi waren de prooiresten, braakballen en uitwerpselen van de Slechtvalk.

Tweede inspectie en schoonmaak

Afgesproken werd dat ik in de kerstvakantie terug zou komen met water en een bezem om de toren voor het broedseizoen schoon te maken, zodat het koperbeslag van de toren niet zou worden aangetast.

In januari 2010 togen Gerrit en ik opnieuw naar boven, nu vergezeld door Hella Helsdingen, stadsecologe van Zutphen, die ook belangstelling had. Behalve een nieuwe bezem en zes liter water had ik ook vuilniszakken meegenomen om de prooiresten te kunnen

opruimen. Het aantal dode vogels op de toren was zeker verdubbeld. Niet alleen vonden wij duiven, maar ook twee Kauwen, een Ekster en twee Koperwieken waren op de toren geplukt. De plek op de toren voor de nestkast was daarbij veruit favoriet getuige de dikke laag geplukte veren aldaar. We togen aan het werk en een uurtje later waren alle karkassen verwijderd en de toren ontdaan van veren, botjes en braakballen. Een van de duiven bleek een pootring te hebben en er werd nog een tweede losse ring gevonden, hetgeen bevestigt dat postduiven op het menu van de Slechtvalk staan. De meeste duivenkarkassen waren ongeringd en dus vermoedelijk Stadsduiven. De Stadsduiven vormen duidelijk de belangrijkste prooi van de Slechtvalk op de kerktoren.

Tot slot

De toren van de Walburgiskerk is bewoond door een Slechtvalk die de toren gebruikt als plukplaats. De belangrijkste prooi-soort is de Stadsduif. Of er in 2009 ook is gebroed, heb ik niet kunnen vaststellen. Wel kunnen we concluderen dat de plaatsing van de nestkast de aantrekkelijkheid van de toren voor de Slechtvalk heeft vergroot. Doordat nu al minimaal vier maanden vanaf de zomer een Slechtvalk op de toren verblijft, is het goed mogelijk dat het gaat om een nieuw territorium van een Nederlandse Slechtvalk en niet een trekvogel uit Scandinavië.

Dat zou betekenen dat de kans op een broedgeval in 2010 beduidend is toegenomen. Daarvoor is het natuurlijk nodig dat het aanwezige vrouwtje binnenkort een mannelijke partner vindt.

Wie zelf wil spotten wat er gebeurt, kan het beste postvatten in het Kerkstraatje (verbinding tussen de Zaadmarkt en het Kerkhof rond de Walburgiskerk) ter hoogte van nummer 3.

Adri Mulder
Stokebrand 572
7206 ET Zutphen
0575-521468
Adri.mulder@planet.nl

6 Werkgroep Oelewappers

door Goen Jansen

Introductie

Begin 2009 werden enige belangstellenden bij Marianne Klop uitgenodigd om te praten over een aantal steenuilenkasten die gecontroleerd zouden moeten worden. Die bespreking heeft geresulteerd in een samenwerking van aanvankelijk drie, later vier enthousiaste mannen: Joost Meilof, Marc Draaijer, Joost Onstenk en Goen Jansen. Het werkgebied ligt

in de driehoek Zuthen-Vorden-Vierakker en wordt begrenst door de Lochemseweg, rondweg Vorden, Veengoot (wel inclusief Delden) en de IJssel.

Werkzaamheden

Na gesprekken met Anton Meenink, ringer en coördinator en Jan Jansen, die in de omgeving van Vorden uilenkasten beheert, hebben we nu ca 30 steenuilenkasten, 5 kerkuilenkasten en 5 torenvalkkasten in beheer. Onze activiteiten bestaan uit territoria vaststellen (maart), kasten controleren op legsel (april/mei), ringen (mei/juni). In het najaar zijn de kasten schoongemaakt, waar nodig gerepareerd, vervangen en enige bijgeplaatst. Het vraagt de nodige inzet en creativiteit om een dergelijk gebeuren, ook financieel, in stand te houden

Figuur 6.1 Eén van onze jonkies, een steenuiltje van drie weken (foto Goen Jansen).

Eerste resultaten

Afgelopen jaar zijn 15 steenuiltjes uit 5 nesten geringd, in één kast was een legsel van 4 eieren, maar we hebben geen jongen gezien, dat moeten we dus in de gaten houden! Er zijn 10 torenvalken geringd, geen kerkuilen. Jammer genoeg kunnen we (nog) niet vergelijken met voorafgaande jaren, maar dat 2009 een slecht broedjaar was voor deze soorten staat vast.

Goen Jansen
Graaf Ottosingel 191
7201 BD Zutphen
ergo@hetnet.nl

Tabel 6.1 Overzicht van de resultaten van 2009.

soort	jaar	aantal kasten	slaapplaats	broedsel	eieren	jongen	Jongen		
							geringd	uitgevlogen	adult geringd
Steenuilen	2009	24	4	7	22	19	19	19	2
Kerkuilen	2009	6	3	0	0	0	0	0	0
Torenvalk	2009	7	niet bekend	3	10	10	10	10	0

Figuur 6.2 Vleugel van een volwassen Kerkuil (foto Goen Jansen).

7 Broedvogels van de IJssel- uiterwaard Cortenoever in 2008 en 2009 met een terugblik tot 1975

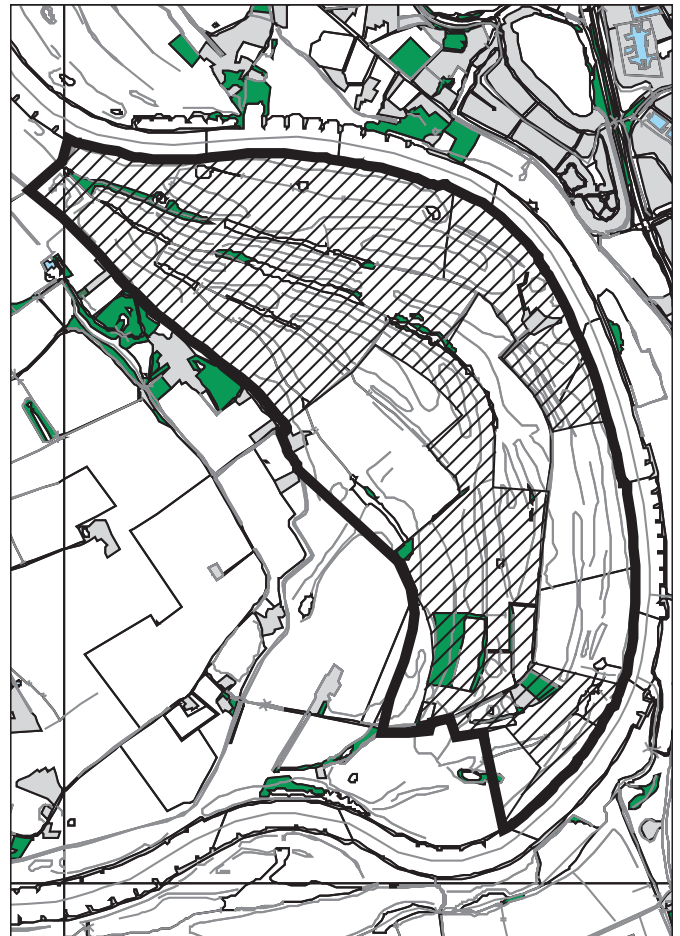
door Michiel van der Weide

De afgelopen twee jaar hebben Jan van Diermen en ondergetekende de IJsseluiterwaard Cortenoever geïnventariseerd op broedvogels. Ooit was dit een vermaard weidevogelgebied. Wie de verspreidingskaart van de Grutto in het boek *Vogels van de Grote Rivieren* (van den Bergh et al. 1979) erbij pakt, ziet dat Cortenoever toen tot de top-vijf van IJsseluiterwaarden behoorde wat betreft broedende Grutto's. Die tijd ligt ver achter ons. Dankzij de reeks van inventarisaties is er een beeld te schetsen van de ontwikkelingen van toen tot vandaag de dag. Dit verslag plaatst de recente resultaten in het perspectief van deze ontwikkelingen. Een topgebied voor Grutto's is het niet meer, maar wat heeft Cortenoever nog wel te bieden? Lopend door de uiterwaard roept het beeld van Ooievaars die opvliegen uit het golvende bloemrijke hooiland bijna het gevoel op ergens in Oost-Europa rond te lopen; zeker als de zon ondergaat en op de achtergrond een Kwartel roept.

1 Karakteristieken van het gebied

Landschap

Cortenoever is de uiterwaard in de binnenbocht van de IJssel tussen Zutphen en Brummen (figuur 7.1). Het is alleen ontsloten vanaf de zuidkant via de Weg naar het Ganzenei. Deze doodlopende weg gaat langs de boerderij Heijendaal naar de boerderij met de naam het Ganzenei. Door het ontbreken van een doorgaande weg is het er relatief rustig. Een blik op de topografische kaart laat zien dat het een bijzonder stukje uiterwaard is. Er staat een waaier aan hoogtelijnen op; het is een typisch voorbeeld van een kronkelwaard. Doordat de rivier haar loop door de eeuwen heen steeds heeft verlegd, is er in de binnenbocht land ontstaan. Er ontstonden opeenvolgende bochtige hoge ruggen en diepere geulen. Deze hoogteverschillen zijn nog steeds

Figuur 7.1 Ligging en begrenzing van het telgebied IJsseluiterwaard Cortenoever. Gearceerd zijn de eigendommen van Staatsbosbeheer.

aanwezig in het landschap.

De uiterwaard valt uiteen in twee delen die een eigen karakter kennen. Het zuidelijke deel is een halfopen landschap waarin heggen het beeld bepalen. De heggen zijn goed ontwikkeld en bestaan uit struiken als Meidoorn en Sleedoorn die regelmatig overgroeid zijn door klimplanten zoals Hop. Tussen de heggen liggen hooilanden die van elkaar verschillen in hoogteligging. Met name op de hooilanden op de stroomruggen zijn goed ontwikkelde stroomdalgraslanden aanwezig. Het ziet er geel van de Ratelaar en daartussen zijn zeldzaamheden als Walstrobremraap, Aardaker, Grote bevernel en Karwijvarkenskervel te vinden. Met haar oude hoogstamboomgaard en graanakkers heeft de boerderij Heyendaal de aanblik van een boerenbedrijf uit vervlogen tijden. De graanakkers zijn een groeiplaats van diverse karakteristieke akkerplanten zoals Groot spiegeklokje en Korenbloem. Een natuurlijker element in het zuidelijk deel is het bosje van Heyendaal. Het gaat hier om een restant van een oud hardhoutooibos bestaande uit Gladde iep en Es. In de ondergroei is in het voorjaar de Gevlekte aronskelk bloeiend te zien (Schaminée & Jansen 2009).

Het noordelijk deel heeft een meer natuurlijker aanblik. Dat komt door de afwisseling van met watervoerende strangen, ruige graslanden met opslag van struiken en bomen en een strook met opgaand bos. Parallel aan de IJssel

staan nog fraaie meidoornhagen met enkele flinke Zomereiken. Water is er naast de strangen ook te vinden in verschillende laagtes. Deze laagtes drogen na een hoogwater langzaam maar zeker op.

Beheer en beleid

De uiterwaard is grotendeels in bezit van Staatsbosbeheer (zie figuur 7.1). Het huidige beheer heeft geleid tot het beeld van een agrarisch cultuurlandschap in het zuidelijk deel en een ruiger begraasd rivierenlandschap in het noordelijk deel. Maaibeheer is sturend in het cultuurlandschap waarbij botanische waarde bepalend zijn voor de timing. Half juni wordt een groot deel gemaaid. Het beheer in het noordelijk deel bestaat uit begrazing in voorjaar en zomer met tientallen koeien en paarden (zie figuur 7.2). Cortenoever ligt geheel buitendijks zodat overstromingen regelmatig voorkomen (zie figuur 7.3).

Cortenoever is onderdeel van de Ecologische Hoofdstructuur en is ook opgenomen in Natura 2000 netwerk (Uiterwaarden IJssel). Het gebied heeft de status van zowel Habitat- als de Vogelrichtlijngebied. Voor de Vogelrichtlijn zijn er voor een vijftal broedvogels doelen geformuleerd, waarvan Kwartelkoning, Porselein en IJsvogel relevant zijn voor Cortenoever.

Figuur 7.2 In het noordelijk deel van Cortenoever grazen buiten de winterperiode tientallen paarden en koeien (foto 25 mei 2008, Michiel van der Weide).

2. Methode inventarisatie

De grens van het telgebied is weergegeven in figuur 7.1 en heeft een omvang van 214 hectare. De inventarisaties in 2008 en 2009 zijn uitgevoerd volgens de methode van de uitgebreide territoriumkartering zoals die wordt gehanteerd voor het Broedvogel Monitoring Project van SOVON (van Dijk 2004). De lijst van onderzochte soorten bestond uit de selectie van het BMP-Bijzondere soorten aangevuld met een aantal talrijkere soorten (zie bijlage 1). In 2009 zijn tijdens de bezoeken van JD een aantal zangvogels extra onderzocht. De bezoekdata en tijdsduur staan vermeld in tabel 7.1. De recent gegevens worden vergeleken met resultaten van eerdere inventarisaties. De oudste is verricht in 1975 in het kader van het project Vogels van de Grote Rivieren (Van den Berg et al. 1979). In de jaren 1988 tot en met 1994 is het gebied als BMP-plot geïnventariseerd door Norbert Lucassen en Henk-Jan de Loof. De aantallen zijn opgenomen in Vogel 1995. In 2002 is Cortenoever in opdracht van Staatsbosbeheer onderzocht door Olaf Klaassen (Klaassen 2003). In dat jaar zijn vijf integrale inventarisatieronden uitgevoerd plus een aantal avondbezoeken gericht op nachttactieve soorten.

3. Bespreking soortgroepen

De resultaten van de inventarisaties in de jaren 2008 en 2009 zijn te vinden in bijlage 1.

Figuur 7.3 Op 28 april 2008 stroomt aan de noordzijde de IJssel de uiterwaard binnen (foto Michiel van der Weide).

De gegevens zijn samen met aantallen uit het verleden weergegeven. Hierdoor is het mogelijk een beeld te schetsen van de ontwikkeling vanaf halverwege de jaren zeventig. De onderstaande bespreking behandelt verschillende soortgroepen zonder daarbij alle soorten te bespreken.

Ooievaar

Het paalnest van de Ooievaar bij de boerderij 't Ganzenei is van verre te zien. Vanaf de overkant kan zelfs het broedsucces worden gevolgd. Al vele jaren op rij is net bezet. In 2009 werd er één jong groot gebracht (zie overzicht van Jeroen Kuipers elders in dit jaarboek). Naast het eigen broedpaar zijn er in de uiterwaard gedurende het broedseizoen ook diverse andere Ooievaars die in het gebied op zoek gaan naar voedsel, zeker na een hoogwater. Zeer waarschijnlijk gaat het om de broedparen van Bronsbergen.

Canzen

Grauwe gans en Canadese gans zijn de enige twee ganzensoorten die zijn vastgesteld. Bij de Canadese gans gaat het om een paartje dat in het noordelijk deel verblijft. Het betreft een territorium zonder nadere aanwijzing voor een daadwerkelijk broedgeval.

De Grauwe gans is beduidend talrijker met 15 tot 28 broedparen. Het exacte aantal is lastig vast te stellen omdat de families met jonge kuikens al snel 'aan de wandel gaan' en er uitwisseling is met nabij gelegen uiterwaarden. In 2009 zijn twee mislukte nesten gevonden, zijn eind maart elf paartjes geteld en later ook de aanwezige families. Op basis van deze waarnemingen is het aantal van 15 broedparen vastgesteld. Een jaar eerder lag het aantal met 28 paren hoger. Dit hangt vermoedelijk voor een deel samen met het hoge water in maart. Hierdoor voelde de ganzen zich op meer plaatsen veilig om tot broeden over te gaan. In vergelijking tot 2002 is de populatie van de Grauwe gans duidelijk gegroeid. Deze ontwikkeling sluit goed aan bij de rest van het rivierengebied, al is de groei niet zo explosief. Het aantal broedparen van de Grauwe gans is in vergelijking tot andere uiterwaarden ook beperkt. De smalle stroken bos langs het water in het noordelijke deel zijn in eerste instantie wel geschikt om te nestelen, ware het niet dat ze zeer toegankelijk zijn voor grondpredato-

ren. Met de aanwezigheid van de Vos in het gebied zullen de ganzen zich niet op hun gemak voelen. Als opgroeigebied voor jongen is Cortenoever ook niet aantrekkelijk. Daarvoor is open water nodig voor de kuikens om bij gevaar naar te kunnen vluchten en mals gras als voedsel (Van der Jeugd et al 2006). Water is in de loop van het voorjaar beperkt tot de smalle strangen. De ruige begroeiing van het noordelijk deel maakt dat het beschikbare gras qua eiwitrijkdom van matige kwaliteit is. Er hangen wel wat families rond, maar vermoedelijk zijn dat uitstapjes van elders langs de IJssel broedende vogels.

Eenden

Het aantal broedparen van Krakeend, Zomertaling en Kuifeend varieert jaarlijks sterk. De timing van hoog water in maart en april heeft bij deze soorten een grote invloed. De ontwikkeling van de aantallen Bergeend, Wintertaling en Slobeend lijken los te staan van de waterstanden. Deze soorten kennen een constante negatieve ontwikkeling. De afname van de Bergeend sluit aan bij de ontwikkeling elders in het rivierengebied zoals de Gelderse Poort (Majoor et al. 2008). Als broedhabitat heeft de Bergeend een voorkeur voor ondiepe plassen met slikkige oevers. Dit is in Cortenoever aanwezig na een hoogwater, maar de plasjes drogen daarna snel op. Waarschijnlijk te snel voor definitieve vestiging van broedparen. De Slobeend behoort tot het rijtje van primaire weidevogelsoorten waar de klappen vallen. Dat is een landelijke ontwikkeling die langs de IJssel niet anders is. De

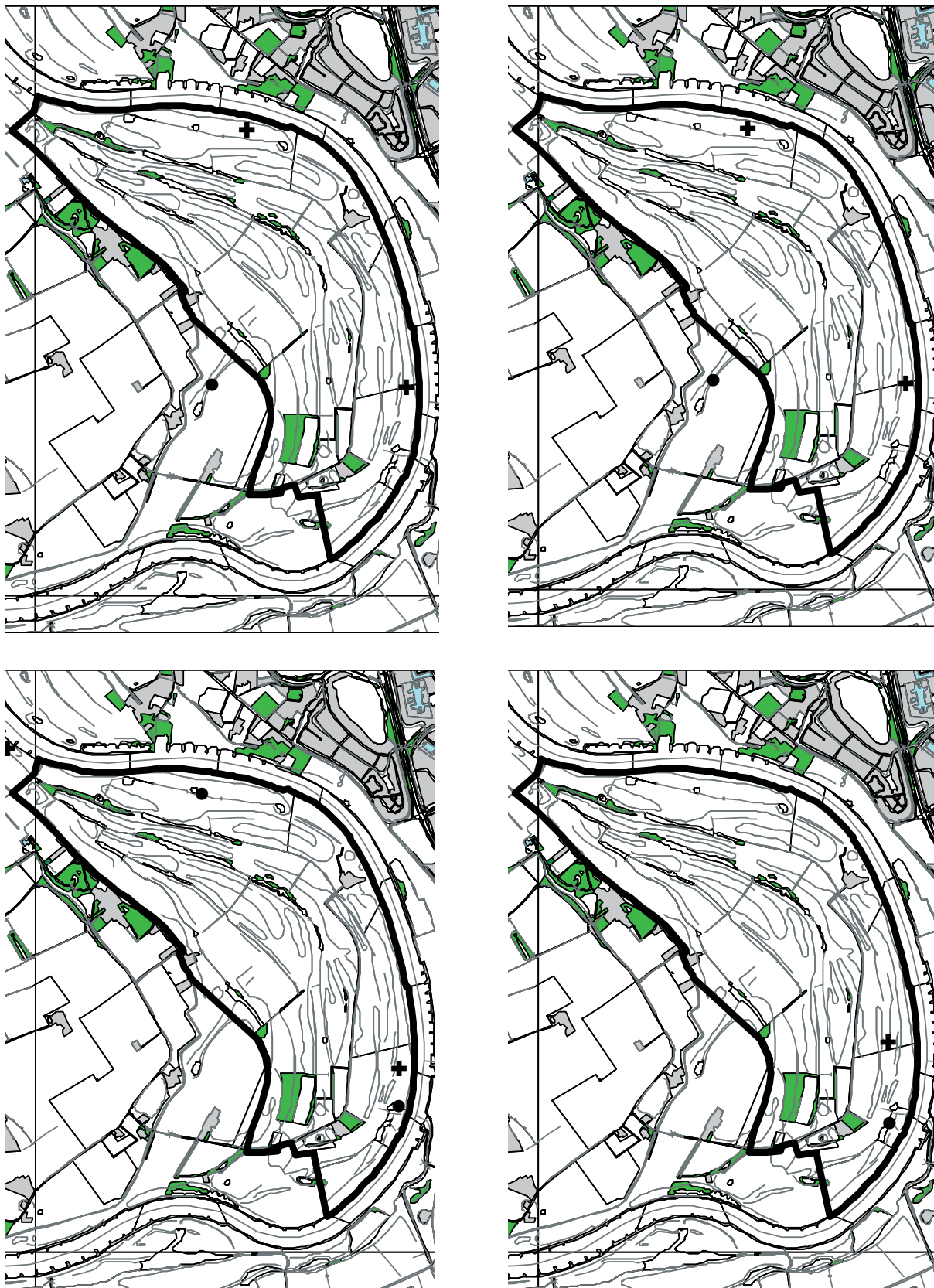
aantallen van de Slobeend zijn na 2002 flink onderuit gegaan in het onderzoeksgebied. De verruiging van de graslanden in het noordelijk deel Cortenoever vormen lokaal wellicht een extra ongunstige factor. Dit blijkt uit een vergelijking met de Ravenswaard. Verruiging is daar niet en de orde en kende de Slobeend in de periode 1992 tot en met 2005 hier zelfs een lichte vooruitgang (Arfman 2006). Een opvallend verschil in ontwikkeling van twee nabij gelegen uiterwaarden.

Roofvogels

In de loop van de jaren is de soortensamenstelling veranderd. Vanaf eind jaren tachtig zijn Buizerd, Torenvalk, Havik en Sperwer als broedvogel vastgesteld. De Buizerd is de meest constante broedvogel met gemiddeld twee paren. De vaste broedplaatsen zijn de laatste jaren het kleine bosje in het midden en het bos aan de noordkant. In 2002 is er ook een nest gevonden in een heg nabij de boerderij 't Ganzenei. Begin jaren negentig is ook de Torenvalk in het gebied vastgesteld, maar daarna niet meer. De recente afwezigheid is opmerkelijk aangezien het aantal broedparen van de Zwarte kraai zorgt voor voldoende nestaanbod. Het is wel in lijn met dalende landelijke trend. De Havik is een nieuwkomer die zich in 2008 heeft gevestigd. Het leverde gelijk een succesvol broedgeval op. In 2009 is de broedpoging in een vroeg stadium mislukt. De Sperwer is de laatste nieuwkomer. In 2009 heeft een paartje zich gevestigd in het bosje aan de noordkant.

Tabel 7.1 Bezoekschema 2008 en 2009. JD = Jan van Diermen, MW = Michiel van der Weide

Nummer	Datum	Begintijd	Eindtijd	Wie?	Datum	Begintijd	Eindtijd	Wie?
1	15-3-08	07.00u	09.40u	MW	29-3-09	08.55u	11.25u	MW
2	12-4-08	06.30u	10.15u	MW	25-4-09	05.50u	09.40u	MW
3	16-4-08	07.35	12.40	JD	10-5-09	05.30u	15.30u	JD
4	28-4-08	06.20u	09.45u	MW	22-5-09	04.55u	09.50u	MW
5	05-5-08	20.05u	22.10u	MW	30-5-09	21.35u	23.30u	MW
6	12-5-08	05.45u	10.15u	MW	13-6-09	04.30u	14.00u	JD
7	18-5-08	05.20	14.10u	JD	27-6-09	05.15u	09.20u	MW
8	23-5-08	21.25u	23.30u	MW				
9	25-5-08	09.05u	13.25u	MW				
10	13-6-08	04.00	11.00u	JD				
11	13-6-08	20.00	23.15u	JD				
12	12-7-08	21.30u	23.00u	MW				

Figuur 7.4 Territoria van Kievit, Scholekster, Tureluur en Grutto in de jaren 2008 (plusjes) en 2009 (stippen).

Hoenders

De Kwartelkoning is een wereldwijd bedreigde soort en zijn aanwezigheid is één van de specialiteiten van Cortenoever. De jaarlijks wisselende aantallen territoria volgen het landelijke patroon; in jaren met relatief veel Kwartelkoningen is ook Cortenoever bezet (1998, 2003 en 2007). Het jaar 2000 was ook een goed jaar voor Kwartelkoningen maar voor Cortenoever is helaas geen aantal bekend. In het Rivierengebied zijn er veel vestigen van de Kwartelkoning bekend uit begraasde natuurgebieden (Koffijberg 2007). Voor Cortenoever geldt dit juist niet, hier worden de roepende mannetjes meestal gehoord in het midden en zuidelijke deel.

De andere hoenderachtigen zijn met uitzondering van de Meerkoet incidentele broedvogels waarbij voor de Waterral de waterstanden zijn en voor de Kwartel invasies bepalend. Opvallend is dat de Meerkoet in 15 jaar fors in aantal is verminderd (van 44 naar 11 broedparen). Voor het rivierengebied is gebleken dat natuurontwikkeling een negatieve invloed heeft op de aantallen broedparen (Van Turnhout et al. 2007). Verruiging is vermoedelijk de oorzaak.

Weidevogels

De weidevogels zijn in Cortenoever vrijwel geheel van het toneel verdwenen. In 2009 kwam er een nul op de lijst voor de Scholekster en kon er met moeite nog een territorium voor Kievit, Grutto en Tureluur worden opgevoerd. De Wulp is met twee broedparen de meest talrijke (!) steltloper onder de weidevogels. Het voorjaar van 2009 was redelijk droog en een hoog water bleef uit. Dat maakte in ieder geval dat de Kievit geen geschikte broedlocaties vond. Een jaar eerder waren er bijvoorbeeld nog drie broedparen aan de westzijde (figuur 7.4).

In het verleden was er een rijke weidevogelgemeenschap aanwezig in Cortenoever. Halverwege de jaren zeventig geeft Van den Bergh et al. (1979) voor Grutto en Kievit een schatting op van 20 tot 50 broedparen (10,6 tot 25, 5 paren per 100 ha). Langs de IJssel waren er maar vijf uiterwaarden die vergelijkbare dichtheden hadden. De aantallen uit Vogel (1995) suggereren dat de weidevogels vervolgens fors in aantal zijn toegenomen.

De vermelde aantallen territoria uit de jaren tachtig en negentig zijn voor Kievit en Grutto onwaarschijnlijk hoog. Met 79 respectievelijk 59 paren Kievit en Grutto in 1988 komt de dichtheid op 49,4 en 36,8 territoria per 100 hectare. Dat zijn dichtheden die zelfs in Friesland bijzonder zijn (Beintema et al. 1995).

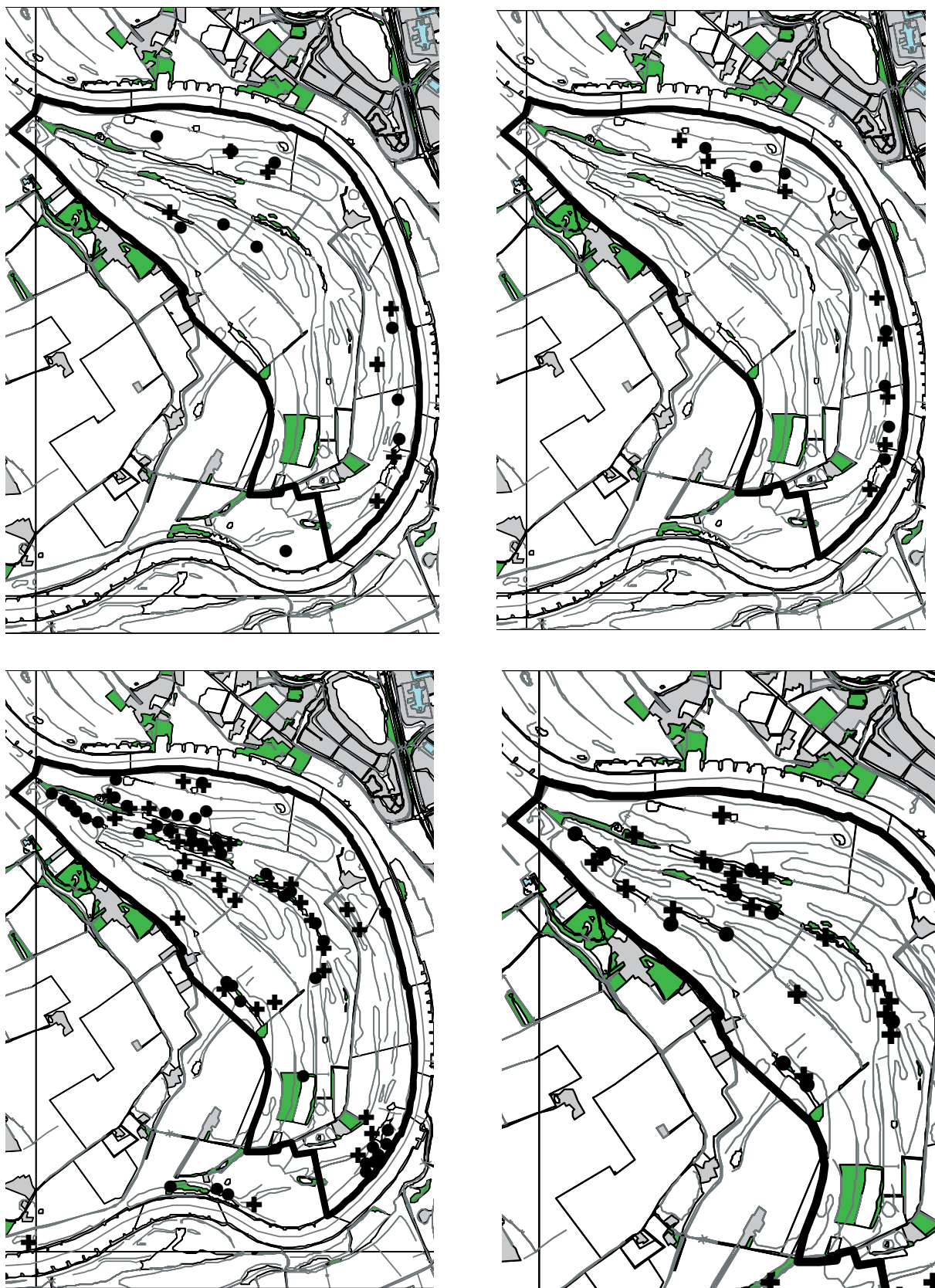
Hoe dan ook, de gegevens laten zien dat de rijkdom aan weidevogels vrijwel is verdwenen. Dit past in het landelijke beeld van de weidevogels, Cortenoever deelt in die malaise. Naast het beheer, draagt de aanwezigheid van predatoren als Vos en Zwarte kraai (stabiele trend 2002 t/m 2009) uiteraard ook niet bij aan een gunstige omstandigheden. Dat het beheer van invloed is op de aanwezigheid van de weidevogels laten ook de verspreidingspatronen zien. Het midden en noorden van Cortenoever kenden in 2002 nog flinke aantallen Scholekster, Grutto en Kievit terwijl deze in 2008 en 2009 (figuur 7.4) vrijwel afwezig zijn.

Duiven tot en met uilen

De Holenduif is met twee broedparen een schaarse soort in Cortenoever. Eén van de broedplaatsen is de boomgaard bij de boerderij Heyendaal. Hier broedt tevens jaarlijks de Steenuil. Het nabij gelegen hardhoutoosbosje was de plek waar de Zomertortel te horen was. Deze soort is echter sinds 2002 niet meer vastgesteld. Dit is in lijn met de landelijk teloorgang. De Ransuil broedt waarschijnlijk een oud kraaiennest in één van de hagen. Dat de soort niet jaarlijks is aangetroffen kan een gevolg zijn van de lage trefkans van de soort. De IJsvogel profiteert van het ouder wordende bos. De afgelopen jaren zijn tijdens stormen populieren omgewaaid waardoor flinke wortelkluiten omhoog zijn gekomen. Hierin graaft de IJsvogel zijn nest. In 2008 waren twee broedparen aanwezig. Een jaar later was het aantal gehalveerd wat vermoedelijk een gevolg was van het winterweer.

Zangvogels

De heggen dienen voor veel zangvogels als zangpost en als nestplaats. De territoria van Heggemus, Braamsluiper, Kneu en de veel schaarsere Spotvogel zijn vrijwel allemaal in één van de hagen vastgesteld. Ook de ver-

Figuur 7.5 Territoria van Graspieper, Gele kwikstaart, Bosrietzanger en Rietgors in de jaren 2008 (plusjes) en 2009 (stippen).

spreading van de Grasmus (figuur 7.5) laat mooi de ligging van de hagen zien, al zijn er in het noordelijke deel ook veel territoria aanwezig in de opkomende ruigte.

De aantalsontwikkeling van genoemde soorten is wisselend. De Heggemus is het toonbeeld van stabiliteit, terwijl Grasmus en Braamsluiper forse toenames laten zien. Voor beide soorten geldt dat de omstandigheden in hun Afrikaanse winterkwartieren zijn verbeterd wat de trend verklaard. Specifiek voor de Grasmus geldt tevens dat de verruiging positief uitwerkt doordat er nieuw broedhabitat ontstaat. Nog sterker gaat dit op voor de Bosrietzanger. Werden er in 1994 14 territoria vastgesteld, in 2009 konden er 42 op de kaart worden ingetekend (figuur 7.5). De Rietgors profiteert op een vergelijkbare wijze, zij het in lagere aantallen. Graspieper en Gele Kwikstaart worden tot de weidevogels gerekend en zijn te vinden in kruidenrijke graslanden. Beide soorten kennen landelijk een dalende trend. In Cortenoever nemen de aantallen van de Gele Kwikstaart eveneens af maar de stand van de Graspieper is opvallend stabiel. De Gele Kwikstaart is een soort die verbonden is met de dynamiek in de uiterwaard. De territoria zijn allemaal gevestigd tegen de IJssel aan en in de laagtes verder van de rivier af. Hier ontstaat na een hoogwater een gradiëntrijke begroeiing. De vaak aanwezige zuringplanten fungeren als zangpost.

4. Aanbevelingen voor het beheer

Het beheer van Cortenoever richt op het behoud van het cultuurlandschap en een halfnatuurlijk rivierenlandschap. Die keuze heeft consequenties voor de aanwezige natuurwaarden. Hieronder volgen een aantal aanbevelingen om het beheer verder te optimaliseren.

Waterhuishouding

Het water verdwijnt na een hoogwater vrij snel uit het gebied. Wellicht is het via het sluisje aan de noordzijde mogelijk langer het water vast te houden. Dit zal het gebied aantrekkelijker maken als broedgebied voor soorten van de Rode Lijst als Slobeend, Zomer-

taling en pioniersoorten als Kleine plevier en Bergeend. In het kader van de Vogelrichtlijn is het van belang dat hierdoor ook potenties ontstaan voor het Porseleinhoen, één van de vijf broedvogelsoorten waarvoor een doel is geformuleerd voor de IJssel. De betekenis van de strangen voor waterplanten, amfibieën en andere groepen zal ook toenemen als er langer water kan worden vastgehouden.

Kwartelkoning en maaibeheer

Voor de Kwartelkoning heeft het gebied grotere potenties dan nu worden benut. Deze soort broedt vooral in het zuidelijk deel van het gebied waarvan het beheer echter in belangrijke mate is gericht op botanische doelstellingen. Door half juni niet alleen die gedeelten te sparen waar roepende Kwartelkoningen zijn gehoord, maar standaard in een aanzienlijk deel het maaien uit te stellen tot half augustus, kan het belang van Cortenoever voor de Kwartelkoning toe nemen

Figuur 7.6. In het centrale open gedeelte wat niet in beheer bij Staatsbosbeheer is, wordt in korte tijd een groot oppervlakte gemaaid. Voor insecten als sprinkhanen wordt het leefgebied hiermee in één keer gedeceimeerd tot een smalle strook langs de afrastering (foto 27 juni 2009 Michiel van der Weide).

(en daarmee de bijdrage aan de doelen van de Vogelrichtlijn). Dit maaibeheer draagt ook bij aan de kansen voor insecten in het gebied (Koffijberg 2007, figuur 7.6). Kwartelkoningen zijn gebaad bij een ongemaaid oppervlakte van 250 meter rond de roepplaats. Dat geeft de minste verstoring en meer opgroeimogelijkheden voor kuikens (Koffijberg 2010). Gezien de botanische doelstellingen dient zorgvuldig te worden bepaald welke delen later gemaaid kunnen worden waarbij er jaarlijks andere delen uitgekozen moeten worden. Het open centrale gedeelte leent zich uitstekend voor.

Weidevogels

Het huidige beheer voor weidevogels is verre van optimaal te noemen. De volgende factoren zijn daarvoor bepalend:

- de verruiging in het noordelijke deelgebied maakt dit gebied ongeschikt als broedgebied voor Grutto's;
- het eenvormige maaibeheer in het open centrale gedeelte maakt dat hier geen afwisseling is van kort en langer grasland;
- de snelle afvoer van water maakt dat drassige situaties in grote delen van het gebied maar tijdelijk zijn;
- de begrazing met flinke aantallen koeien en paarden (zie figuur 7.2) leidt mogelijk tot vertrapping op het moment dat de kudde gaan rennen door het gebied.

Begrazing en ruigte

In het noordelijk deel vindt een half natuurlijk beheer plaats wat mede toe leidt dat ruige begroeiingen het beeld daar domineren. Ook al is de ruigte voor veel weidevogels geen positieve factor, voor andere soorten juist wel. Verruiging heeft ook positieve kanten, zoals gebleken is bij Bosrietzanger en Grasmus. Ook ruigtes kennen een successie waarbij na een aantal jaar de vegetatie kan gaan inzakken en de bodem geheel verdicht wordt met onverteerde resten. Dan verdwijnt ook de waarde voor broedvogels. Om ruigtes aantrekkelijk te houden is het noodzakelijk dat overstromingen gepaard gaan met flinke dynamiek. Het rivierwater moet dan ook alle ruimte krijgen om ruigtes weg te spoelen.

Literatuur

- Arfman G. 2006. Broedvogels van de Ravenswaarden 2006. Vogels in Zutphen en omgeving 2005. Vogelwerkgroep Zutphen.
- Van den Bergh L.M.J., Gerritse W.G., Hekking W.H.A., Keij P.G.M.J. & Kuyk F. 1979. Vogels van de Grote Rivieren. Het Spectrum, Utrecht/Antwerpen.
- Beintema A., Moedt O. & Ellinger D. 1995. Ecologische Atlas van de Nederlandse Weidevogels. Schuyt & Co, Haarlem.
- van Dijk A. J. 2004. Handleiding Broedvogel Monitoring Project (Broedvogelinventarisatie in proefvlakken). SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
- van der Jeugd H.P., Voslamber B, van Turnhout C., Sierdsema H., Feige N., Nienhuis J. & Koffijberg K. 2006. Overzomerende ganzen in Nederland: grenzen aan de groei? SOVON-onderzoeksrapport 2006/02. SOVON, Beek-Ubbergen.
- Klaassen O. 2003. Broedvogels van de terreinen van Staatsbosbeheer in de IJsseluiterswaarden in 2002. SOVON-inventarisatierapport 2003/01. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
- Koffijberg K. 2007. Bescherming van Kwartelkoningen in hooiland. De Levende Natuur 108 (5): 193-198.
- Koffijberg K. 2010. Passend hooilandbeheer kan kwartelkoning op peil houden. Vogelnieuws februari 2010.
- Majoor F., de Boer V. & van Diermen J. 2008. Broedvogels in de Gelderse Poort. Trends vanaf 1990 en recente ontwikkeling 2001-2007. SOVON-inventarisatierapport 2008/03. SOVON, Beek-Ubbergen.
- Schaminée J.H.J. & Jansen J.A.M. 2009. Europese Natuur in Nederland Natura 2000 gebieden van Laag Nederland. KNNV Uitgeverij, Zeist.
- Van Turnhout C., van der Weide M., Kurstjens G. & Leuven R. 2007. Natuurontwikkeling in rivieruiterswaarden: hoe reageren broedvogels? De Levende Natuur 108 (2): 52-57.
- Vogel R. 1995. Broedvogels van SBB-reservaten in de IJsseluiterswaarden in 1994. SOVON-inventarisatierapport 1995/03. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.

Dankwoord

Staatsbosbeheer in de persoon van Herman Linde wordt zeer bedankt voor het verstrekken van de onderzoeksvergunning. Dank voor Marcel Ruijs voor het aanleveren van losse waarnemingen. En Michel Klemann was zo vriendelijk de kaarten te maken.

Michiel van der Weide
Lomeijerplein 9
7207 JE Zutphen
mvdweide@kpnplanet.nl

Bijlage 1.

Overzicht van het aantal territoria in 2008 en 2009. Ter vergelijking zijn de resultaten uit 1975 (van den Berg et al. 1979), 1988, 1994 (Vogel 1995) en 2002 (Klaassen 2003) opgenomen, is de Rode Lijst status (Beusekom et al. 2005) en de landelijke trend (SOVON) vermeld. Door verschillen in onderzoeksmethode en intensiteit zijn de aantallen niet absoluut te vergelijken.

Euring	Soort	Rode Lijst	1975	1988	1994	2002	2008	2009	Trend landelijk
70	Dodaars		0	0	1	1	2	0	+
90	Fuut		0	0	1	1	1	0	0
1340	Ooievaar		0	0	0	1	1	1	++
1520	Knobbelzwaan		0	1	2	4	1	1	+
1610	Grauwe Gans		0	0	0	5	28	15	++
1660	Canadese Gans		0	0	0	1	1	1	++
1700	Nijlgans		0	0	3	2	6	2	++
1730	Bergeend		0	1	7	6	4	1	+
1820	Krakeend		0	0	3	13	8	4	++
1840	Wintertaling	KW	0	1	0	2	0	0	-
1910	Zomertaling	KW	max. 1	1	0	2	1	0	0
1940	Slobeend	KW	1	6	13	3	4	1	-
2030	Kuifeend		0	1	0	2	0	0	+
2670	Havik		0	0	0	0	1	1	0
2690	Sperwer		0	0	0	0	0	1	0
2870	Buizerd		0	0	1	3	2	2	+
3040	Torenvalk		3	0	0	0	0	0	-
3670	Patrijs	KW	2-10	0	0	0	2	0	--
3700	Kwartel		0	0	1	1	4	1	?
3940	Fazant		0	3	13	5	10	7	-
4070	Waterral		0	0	0	3	0	1	+
4210	Kwartelkoning	KW	0	1	0	0	3	0	+
4240	Waterhoen		2-10	3	1	0	0	0	0
4290	Meerkoet		2-10	28	42	ng	ng	12	0
4500	Scholekster		13	26	12	11	2	0	-
4690	Kleine Plevier		0	0	0	1	0	0	+
4930	Kievit		20-50	79	48	18	5	1	-
5320	Grutto	GE	20-50	59	61	9	1	1	-
5410	Wulp		0	0	1	11	3	3	-
5460	Tureluur	GE	2	8	20	7	1	2	0
6680	Holenduif		?	0	2	2	ng	2	0
6870	Zomertortel	KW	2-10	1	2	0	0	0	--
7240	Koekoek	KW	2	1	3	2	2	2	-
7350	Kerkuil	KW	1	0	0	0	0	0	+
7570	Steenuil	KW	1	1	1	1	1	1	0
7670	Ransuil	KW	0	1	0	1	0	1	-
8310	Ijsvogel		0	0	0	0	2	1	++
8560	Groene Specht	KW	0	0	0	0	1	0	+
8760	Grote Bonte Specht		1	0	0	2	4	3	+
9760	Veldleeuwerik	GE	10-20	0	0	0	0	0	--
9810	Oeverzwaluw		29	0	0	0	0	0	+
10110	Graspieper	GE	2-10	1	7	5	7	9	-
10171	Gele Kwikstaart	GE	2-10	8	16	11	9	9	-
10840	Heggenmus		2-10	8	17	18	18	16	0

11040	Nachtegaal	KW	0	0	0	0	0	2	0
11220	Gekr.Roodstaart		0	0	0	0	0	2	0
12000	Zanglijster		2-10	0	1	ng	ng	6	+
12020	Grote Lijster		2-10	0	0	1	0	0	-
12360	Sprinkhaanzanger		0	0	0	0	0	1	+
12500	Bosrietzanger		2-10	1	14	40	32	42	0
12510	Kleine Karekiet		0	0	0	3	5	6	0
12590	Spotvogel	GE	2-10	2	1	1	3	0	-
12740	Braamsluiper		2-10	4	3	4	10	9	-
12750	Grasmus		2-10	5	14	23	28	47	+
12760	Tuinfluitier		2-10	3	13	ng	ng	14	-
12770	Zwartkop		2-10	2	7	ng	ng	13	+
13350	Gr. Vliegenvanger	GE	1	0	0	0	0	0	-
14370	Staartmees		0	0	0	1	ng	3	-
14420	Matkop	GE	0	1	0	1	ng	2	-
14790	Boomklever		max. 1	0	0	0	0	0	+
14870	Boomkruiper		max. 1	0	0	2	3	4	+
15390	Gaai		1	0	0	1	1	0	+
15080	Wielwaal	KW	1	0	0	0	0	0	--
15490	Ekster		2-10	3	2	5	ng	3	-
15600	Kauw		2-10	3	25	9	ng	3	+
15671	Zwarte Kraai		1	2	0	5	ng	6	+
15980	Ringmus	GE	2-10	11	1	ng	ng	14	-
16530	Putter		0	0	0	0	ng	11	++
16600	Kneu	GE	10-20	7	12	7	17	17	-
18770	Rietgors		1	2	4	21	26	13	+

8 Januari- tellingen in de regio Zutphen 2006 t/m 2010: Kolgans, Boom- klever en Boomkruiper in de winter

door Michel Klemann

Eind 2005 smeedden enkele leden van de Vogelwerkgroep het snode plan om de wintervogels binnen het werkgebied van de VWG Zutphen te gaan tellen. De vraagstelling daarbij was simpel: welke vogelsoorten zijn er in de winter in onze regio aanwezig, hoeveel zijn het er en wat is hun verspreiding?

Methode

In meerdere regio's in het land worden wintervogeltellingen gehouden. Meestal hebben deze betrekking op de grotere vogelsoorten in het open gebied zoals watervogels en ganzen (Hustings et al. 2008). Soms wordt deze lijst uitgebreid met soorten als roofvogels, kraaiachtigen, duiven en spechten (Hendriks et al. 2001) en heel soms worden alle soorten geteld (Venema 2001). De periode dat wintertellingen worden uitgevoerd verschilt tussen eind december (Punt-Transect-Tellingen van SOVON), een weekend midden in januari, twee weekenden of de hele maand januari.

Wij wilden ons niet beperken tot een geselecteerde groep van soorten en we wisten van

tevorens dat het aantal actieve vogelaars in en rond Zutphen niet al te groot is. Daarom werd besloten om de hele maand januari als telperiode te gebruiken. Het gebied waar we gegevens van wilden verzamelen heeft een oppervlak van 192 km² en om zo'n lap in enkele dagen te doen was bij voorbaat onmogelijk. Een integrale telling van grote opvallende vogels in alleen het open landschap is goed te doen. Met een beetje inspanning levert dat een betrouwbaar beeld op. Met het tellen van kleinere, veel minder opvallende soorten in alle aanwezige biotooptypen ligt dat heel anders. Daar is vooral de trefkans van groot belang. Een groepje Veldleeuweriken op een akker is snel gemist en dat geldt ook voor Boomkruipers in het bos, de Ringmussen achter de boerderij of een Sperwer ergens in een houtwal. Vanwege deze "telproblematiek" is men in bijvoorbeeld Groningen en Drenthe overgestapt op het tellen van respectievelijk transecten (Nus 2006) of het intensief tellen van kleine plotjes (van Manen 2007). Beide methodieken zijn minder leuk dan het tellen van grotere gebieden. Gebiedstellingen hebben tot voordeel dat je gedwongen wordt overal eens te gaan kijken. Hierdoor krijg je een verrassende kijk op de leefomgeving van jezelf en de vogels die daar in voorkomen.

Januari is een periode van het jaar waarin veel vogels redelijk 'honkvast' zijn. De maand ligt tussen de najaars- en voorjaarstrek in en als plotseling invallende kou uitblijft, trekken de vogels niet meer verder. Een telperiode van een maand maakt dat iedere teller meerdere gebieden kan doen en dat uitgeweken kan worden naar de dagen met redelijk tot goed weer. Met een klein aantal tellers is het mogelijk gebleken zo de hele regio Zutphen af te werken. Om met de som van trefkansen te kunnen rekenen, moest iedereen op een kaart intekenen waar die tijdens de telling

nu eigenlijk had rondgelopen en hoe lang de telling had geduurd (begintijd en eindtijd). Daarmee kun je uitrekenen wat bijvoorbeeld het aantal Boomklevers per uur is geweest of het aantal per afgelegde kilometer en heb je meer vergelijkingsmateriaal dan wanneer je alleen het aantal waargenomen Boomklevers per telgebied zou hebben. Behalve puur het turven van aantallen, werd van een reeks soorten gevraagd de waarnemingen op een topografische kaart in te tekenen.

Aan het eind van iedere telling werden de gegevens zo snel mogelijk verzameld. Van ieder telgebied kwam dan een lijst met getelde soorten en aantallen binnen inclusief de kaart met daarop de afgelegde route en intekensoorten. De gegevens werden in de computer ingevoerd om daarmee in eerste instantie simpele overzichten te kunnen maken. Telgebieden, routes en intekensoorten zijn in GIS (Geografisch Informatie Systeem) verwerkt. Hiermee zijn oppervlakten en afstanden berekend en konden verspreidingskaarten worden gemaakt. De website van de VWG (www.vwg-zutphen.nl) werd gedurende de januarimaanden bijna dagelijks geupdate zodat iedereen kon zien wat er geteld was en wat nog gedaan moest worden.

In januari 2006 zijn we gestart. Op de website was een handleiding te downloaden, werden kaarten beschikbaar gesteld en werden de vorderingen bijgehouden. Iedereen kon daar zien wat er aan tellingen binnen was en waar nog tellers voor werden gezocht. Ervaringen en resultaten werden uitgewisseld op de nieuwsgroep van de VWG (http://groups.yahoo.com/group/zutphen_vogelnet/). Het lukte om met vijftien personen het hele werkgebied te tellen. Over de resultaten daarvan is nog weinig gepubliceerd. In het Jaarboek 2007 is een overzicht verschenen over de Buizerd in januari 2006 en is aan de hand van de afgelegde en ingetekende routes geschetst wat de mogelijke ondertelling is bij deze soort (Klemann 2007). Daarbij stond in een tabelvorm alle getelde soorten en aantallen met in de kolommen aantal exemplaren per 100 ha, aantal per afgelegde kilometer en aantal per uur.

Het uitwerken van de data en het schrijven over de resultaten is dan altijd wel weer een probleem. Voor je het weet is het voorjaar en worden broedvogels geteld; zomer en het is weer tijd om achter de vlinders, sprinkhanen

Tabel 8.1 Aantal ganzen in januari 2006 en 2010.

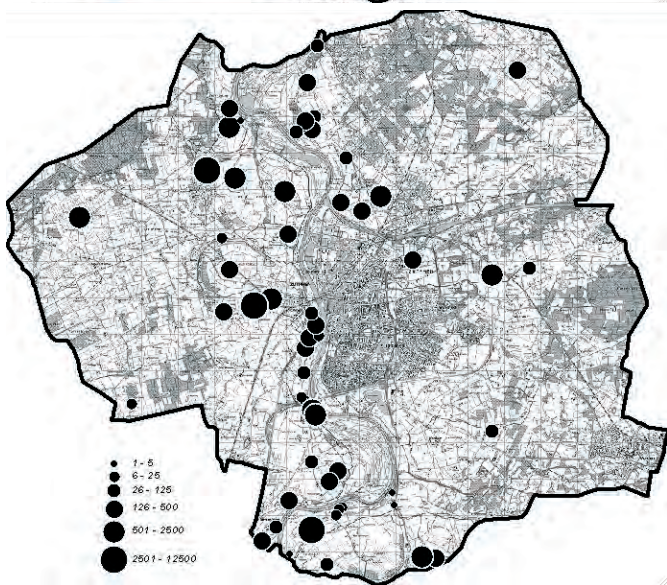
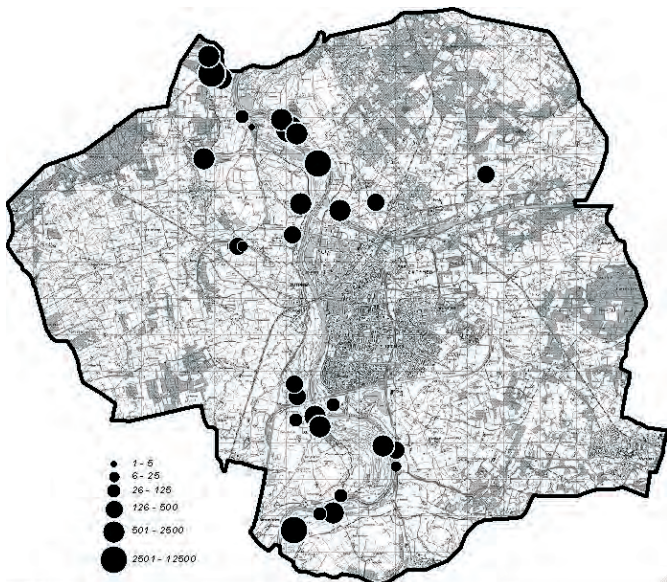
Soort	2006	2010
Rietgans	5	2.636
Kolgans	31.077	29.376
Grauwe Gans	2.561	3.860
Soepgans	125	123
Canadese Gans	12	32
Brandgans	347	732
Totaal	34.127	36.759

en vleermuizen aan te rennen; najaar om trekvogels te tellen en weer eens bij te praten op de telpost en zo werd het vanzelf januari 2007, 2008 en 2009. Drie seizoenen waarin steeds opnieuw geprobeerd werd de wintervogels te tellen. Iedere keer bleven we steken op een geteld oppervlak van tussen 60 tot 80% van het totaal en toen was het opeens bijna 2010. Het was alweer vijf jaar geleden dat het hele gebied geteld was. Reden genoeg om nu eens actief zoveel mogelijk mensen op te trommelen voor deze januaritelling.

Het kostte iedereen een flinke inspanning maar na vijf jaar is het, met 100% geteld, dan toch opnieuw gelukt. Het leuke van 2006

versus 2010 is dat de weersomstandigheden zo anders waren. In 2006 was het met gemiddeld 1,5 °C vrij koud en met 17 mm neerslag zeer droog. Januari 2010 was met min 0,5 °C twee graden kouder en met 43 mm neerslag wederom relatief droog, maar de neerslag nu viel almaar in de vorm van sneeuw. Januari 2010 werd een echte wintermaand. Terwijl het KNMI aanraadde om toch vooral maar binnen te blijven, werd er door ons geploeterd door sneeuwduinen bij temperaturen ver onder nul. Heerlijk.

Het is jammer dat 2007 t/m 2009 niet volledig is, maar de gegevens van die jaren zijn wel goed bruikbaar. Van de 49 telgebieden zijn er de afgelopen vijf jaar immers 29 wel jaarlijks geteld (91 km²); elf gebieden zijn viermaal geteld (51 km²) en negen gebieden driemaal (50 km²). Er is daarmee een enorme hoeveelheid data verzameld over het voorkomen van wintervogels in en rond Zutphen. In die vijf jaar is in 640 uur een oppervlak van 808 km² geteld. Hierbij is een afstand van 2782 kilometer afgelegd en zijn er 351.000 vogels geturfd in >120 soorten. In het GIS-bestand zijn nadien nog eens bijna 4000 stippen ingevoerd (locatie - soort - aantal - datum) en in de database zitten >8000 records (telgebied - soort - aantal - datum). Dat je daarmee heel interessante overzichten kunt maken over het voorkomen van vogels in de winter zal duidelijk zijn. In de tabel zijn de gegevens van 2006 t/m 2010 samengevat.

Figuur 8.1 Verspreiding Kolgans in 2006 (N = 31.077) en in 2010 (N = 29.376).

Figuur 8.2 Begrenzing van het IJsseldal

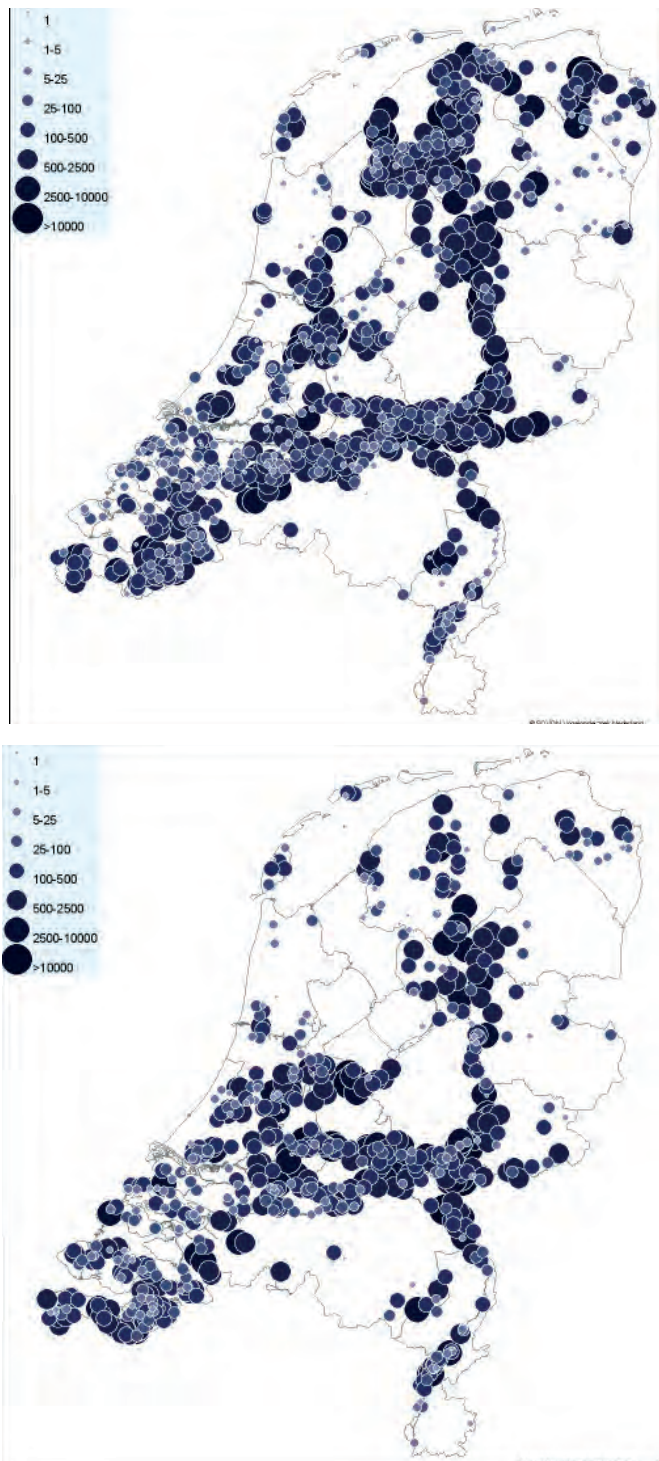
De Kolgans in januari 2006 - 2010

Ganzen zijn algemene wintergasten in de regio. Vanwege het opvallende voorkomen in het open gebied en omdat ganzen op kaarten zijn ingetekend, is over de aantallen

en verspreiding een goed beeld verkregen. Het aantal ganzen in januari 2010 was hoger dan in de jaren daarvoor. Ten opzichte van 2006 waren er 50% meer Grauwe Ganzen, 110% meer Brandganzen, 167% meer Canadese Ganzen en voor het eerst in vijf jaar veel Rietganzen. Als wintergast zijn Rietganzen de meeste jaren zeldzaam. Soepganzen die niet wegtrekken zijn stabiel in aantal. Het aantal Kolganzen bleek heel stabiel met in 2010 slechts 5% lagere aantallen dan in 2006 (tabel 8.1).

Terwijl de meeste ganzen rondom Zutphen een flinke toename lieten zien door kou en sneeuwval in het noorden van het land, was dat niet het geval bij Kolganzen. Wanneer de verspreidingskaarten van 2006 en 2010 vergeleken worden (figuur 8.1) zie je wel een wijziging van de locaties waar ze zich ophielden. In de warmere winter van 2006 zaten Kolganzen voornamelijk in de uiterwaarden. Vanwege de vorst, sneeuw en overstromingen in 2009/2010, was er in januari van het gras in de uiterwaarden uiteindelijk niet veel meer over. Daarnaast lagen de plassen dicht met ijs waardoor daar niet meer gebadderd of gedronken kon worden. Toch lag het totaal aantal in beide winters op ongeveer hetzelfde niveau. In 2010 werden binnendijs nieuwe voedselgebieden opgezocht. Kolganzen, maar ook Grauwe Ganzen en Brandganzen en voor het eerst in vijf jaar dus ook de honderden Rietganzen, zaten in grote, vaak gemengde groepen op plaatsen waar ze de jaren daarvoor nooit zaten. Ze bleven ook slapen op de uitgestrekte sneeuwvlakten en maakten gebruik van het open water in de nabij gelegen beeksystemen om daar te drinken en veren te poetsen. Om deze aangepaste verspreiding zichtbaar te maken is het IJsseldal als apart gebied (1897 ha) gedefinieerd (figuur 8.2). In 2006 bevond 75% (23.313 ex) van de Kolganzen zich binnen de grenzen van dit gebied. In 2010 was dit slechts 27% (7.824 ex).

SOVON (www.sovon.nl) organiseert jaarlijks een landelijke midwintertelling. Op de landelijke verspreidingskaarten van de Kolgans in januari 2006 en 2010 (figuur 8.3) is te zien hoe het zwaartepunt van overwintering zich door de kou en sneeuw heeft verplaatst van Friesland, Groningen en Noord-Holland in 2006, naar de zuidelijke delen van het land: Zuid-Holland, Zeeland, en Noord-Brabant in 2010. Zutphen ligt daarbij zo ongeveer op

Figuur 8.3 Landelijk verspreidingsbeeld Kolgans in januari 2006 en januari 2010 (Bron: SOVON).

de grens. Kolganzen overwinteren in onze regio vooral in de IJsseluiterwaarden. Wanneer de winter koud is met veel sneeuw en ijs, vinden ze op korte afstand van het IJsseldal geschikt voedsel op de uitgestrekte graslanden en akkers binnendijs. De beeksystemen die daar doorheen lopen worden, zolang die niet dichtvriezen, gebruikt om te drinken en te baden. Door het verdwijnen van de kleinschaligheid in landbouwgebieden kunnen de ganzen tevens relatief veilig op akkers en graslanden overnachten en was er in 2010 ondanks de kou, geen reden om de regio massaal te verlaten.

Boomklever en Boomkruiper in januari 2006 - 2010

De afgelopen vijf seizoenen zijn totaal 1159 Boomklevers en 1105 Boomkruipers geteld. Beide soorten zijn standvogels welke hun broedgebieden niet verlaten. Ze komen niet groepsgevoels voor zoals lijsters, vinken of mezen, maar overwinteren solitair of paarsgewijs in dezelfde bossen waar ze zomers broeden. Boomkruipers hebben jaarrond aan een klein bos voldoende. Ze hebben daardoor een grotere verspreiding en zijn talrijker dan klevers. Boomklevers zijn wel afhankelijk van forse oppervlakten bos en zijn daarbij sterk gebonden aan vooral de oude bomen. Het aantal kruipers zou daardoor hoger moeten zijn maar dat is niet direct uit de januaritelingen op te maken. Integendeel, er zijn iets meer Boomklevers op papier terecht gekomen dan Boomkruipers. De reden hiervoor is dat wanneer een Boomklever begint te roepen, en dat doen ze ook veel in de winter, dit over grote afstand te horen is. De trefkans is daardoor vele malen hoger. Hoeveel hoger is moeilijk in cijfers te vatten. Toch zijn de verzamelde cijfers wel in een tabel samen te vatten. In tabel 8.2 wordt over 2006 en 2010 het aantal getelde exemplaren gegeven; de dichtheid in N/100 ha; getelde exemplaren

per teluur en het aantal getelde exemplaren per telkilometer.

Op dit moment kan daar verder niet zo heel veel mee gedaan worden behalve dan het weergeven van de cijfers. Van iedere getelde soort is zo'n tabel te maken en mogelijk dat met een langere reeks of bij andere soorten

Figuur 8.4 Verspreiding Boomklever (links) en Boomkruiper (rechts). Weergegeven is de maximaal vastgestelde dichtheid (N/100 ha) in januari per telgebied periode 2006 - 2010.

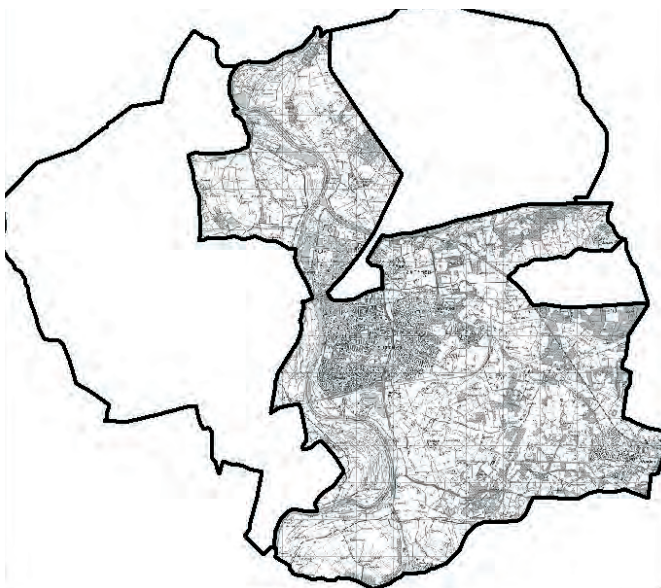
Tabel 8.2 Boomklever en Boomkruiper in januari 2006 en 2010.

Jaar	2006	2010	2006	2010	2006	2010	2006	2010
Soort	N	N	N/100 ha	N/100 ha	N/uur	N/uur	N/km	N/km
Boomklever	254	324	1,32	1,69	1,74	1,95	0,39	0,46
Boomkruiper	224	378	1,17	1,97	1,53	2,28	0,35	0,53

er nog verrassingen boven komen drijven.

Beide soorten zijn niet ingetekend op de kaart dus het type verspreidingskaart maken zoals bij de Kolgans is niet mogelijk en waarschijnlijk ook niet zinvol omdat de aantallen tot stand zijn gekomen door de som van toevalstreffers. Wel is van iedere telling per telgebied het aantal bekend. Door per telgebied de dichtheid van het maximum getelde aantal op kaart te zetten, ontstaat toch een beeld van de gebieden met een hoge en lage dichtheid (figuur 8.4). Beide kaartjes lijken uiteindelijk veel op elkaar. Waar veel bos is zijn zowel Boomklevers als Boomkruipers relatief talrijk. Het grote verschil zit hem in het stedelijke gebied. In het bomenrijke Warnsveld zijn beide ruim vertegenwoordigd. In de versteende gebieden De Mars en de nieuwbouw van Leesten zijn ze beide schaars. Het verschil zit hem in stadsdeel tussen de Eltenweg - Berkel - IJssel - N348 waar slechts een enkele Boomklever te vinden is, maar waar Boomkruipers wel opvallend aanwezig zijn en ook foeragerend tegen gebouwen kunnen worden gezien. Iets wat een Boomklever niet zo gauw zal doen.

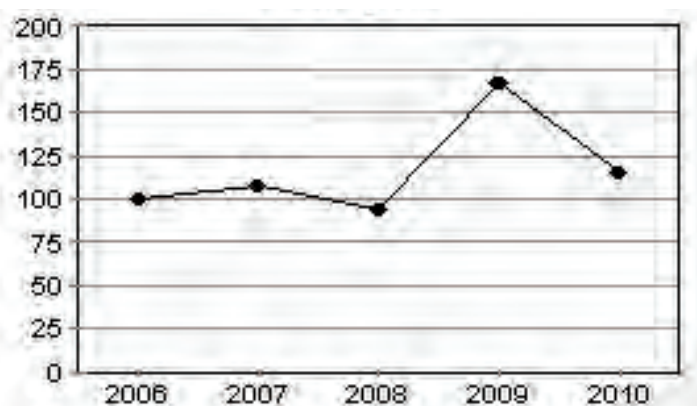
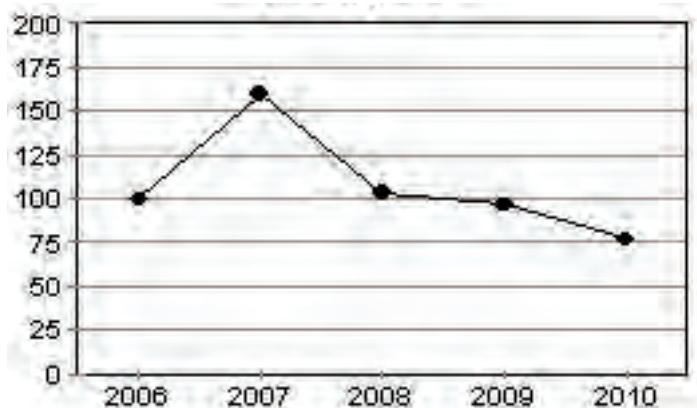
Behalve naar verspreiding kan ook gekeken worden naar de aantallen in de verschillende jaren. Om een verloop weer te kunnen geven is het van belang dat het steeds om hetzelfde gebied gaat. De helft van het oppervlak (totaal 91 km²) is de afgelopen vijf jaar ook vijf keer geteld (figuur 8.5). Dit gebied beslaat veel gebieden langs de IJssel, de stad Zutphen

Figuur 8.5 Grens van het jaarlijks getelde gebied in de jaren 2006 tot en met 2010.

en de gebieden ten zuiden en ten oosten daarvan. Van de binnen dit gebied getelde klevers en kruipers zijn indexen berekend waarbij 2006 op 100 is gesteld. (figuur 8.6).

Bij de Boomklever is een opvallende piek te zien in 2007 waarna getelde aantallen afnemen. De Boomkruiper vertoont een piek in 2009. Misschien is dit een beeld van de aantalfuctuaties, mogelijk wordt het beeld vertroebeld door verschillend weertypen in de januarimaanden. Er is nu nog te weinig informatie van andere tellingen voorhanden om dit verloop te kunnen vergelijken met bijvoorbeeld landelijke broedvogelaantallen of indexen van de PTT-tellingen van SOVON. Komt het overeen of wijkt het af van andere trends? We gaan het de komende jaren zien.

Figuur 8.6 Indexcijfers van Boomklever en Boomkruiper voor de jaren 2006 tot en met 2010.

Dankwoord

De januaritellingen in 2006 t/m 2010 zijn uitgevoerd door 23 personen. Met dank aan alle tellers: Adri Mulder, Anke Eshuis, Ans Houweling, Bastiaan van Kampen, David Hageman, Eddie Oosthof, Frans Parmentier, Gerrie Nijenhuis, Goen Jansen, Hans Grotenhuis, Henk Jan Hof, Jan Eshuis, Jeroen Philippona, John Wouda, Michel Klemann, Michiel van der Weide, Nanda de Bie, Patty Schoneveld, Paul Barendrecht, Remke van Rijswijk, Stef van Rijn, Steven de Bie en Wim Elferink. Drie personen hebben 72% van de tellingen uitgevoerd; Michel Klemann 298 km², Hans Grotenhuis 160 km² en Henk Jan Hof 127 km².

Michel Klemann
Het Zwanevlot 106
7206 CE Zutphen
m.klemann@chello.nl

Literatuur

- Hendriks R., Hornman M., Pahlplatz R. & van der Weide M. 2001. Vogels in het Land van Cuijk. Vogelwerkgroep Rijk van Nijmegen en omstreken, Nijmegen.
- Hustings F., Kofijberg K., van Winden E., van Roomen M., SOVON Ganzen- en Zwanenwerkgroep & Soldaat L. 2008. Watervogels in Nederland in 2006/2007. SOVON-monitoringrapport 2008/04, Waterdienst-rapport 2008.061. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
- Klemann M. 2007. Buizerds in januari 2006: 352 of 450? Vogels in Zutphen en omgeving 2007: 10-15.
- van Manen W. 2007. Resultaten januaritelling 2005-2007. <http://www.avifaunadrenthe.nl>
- van Nus T.M.C. 2006. Handleiding Wintertellingen. Stichting Werkgroep Grauwe Kiekendief.
- Venema P. 2001. Wintervogels in Drenthe. Van Gorcum, Assen.

Bijlage 1.

Januaritelling	Totalen	2006	2007	2008	2009	2010	Januaritelling	Totalen	2006	2007	2008	2009	2010
Afstand in km	2781,5	644,6	379,2	532,9	518,1	706,7	Afstand in km	2781,5	644,6	379,2	532,9	518,1	706,7
Oppervlak in ha	80809	19227	11428	15528	15399	19227	Oppervlak in ha	80809	19227	11428	15528	15399	19227
Teltijd in min	38416	8765	5285	7075	7340	9951	Teltijd in min	38416	8765	5285	7075	7340	9951
Aalscholver	778	198	139	132	166	143	Matkop	133	47	14	23	25	24
Appelvink	141	74	25	26	6	10	Meerkoet	9674	1772	1479	1837	1799	2787
Baardman	3				3		Merel	7572	2289	919	894	1152	2318
Barmsijs	261	224		21	13	3	Muskuseend	5			5		
Bergeend	22	2	16	2		2	Nijlgans	546	94	52	131	103	166
Bl. Kiekendief	10	1		1	1	7	Nonnetje	19	3			5	11
Blauwe Reiger	596	169	82	145	83	117	Oeverloper	1	1				
Bonte Kraai	1					1	Ooievaar	214	30	59	40	62	23
Boomklever	1159	254	224	191	166	324	Patrijs	41		12		3	26
Boomkruiper	1105	224	110	166	227	378	Pauw	1		1			
Boomleeuwerik	21		2			19	Pimpelmees	4852	984	773	736	864	1495
Bosuil	4		2		1	1	Putter	337	49	27	26	84	151
Brandgans	1905	347	232	335	259	732	Raaf	8	4		2		2
Brilduiker	7			3		4	Ransuil	2		2			
Buizerd	1149	352	133	174	226	264	Rietgans	2641	5				2636
caga x sogga	1			1			Rietgors	28	12	2	3	4	7
Canadees	106	12	19	16	27	32	Ringmus	1380	421	243	161	168	387
Carolina-eend	1	1					Rode Wouw	2				1	1
Dodaars	212	70	34	24	38	46	Roek	9943	2472	1488	1925	1927	2131
Ekster	2225	519	298	490	380	538	Roodborst	1083	361	168	177	167	210
Fazant	94	17	16	26	24	11	Roodhalsfuut	1				1	
Fuut	210	51	56	21	47	35	Ruigpootbuizerd	1	1				
Gaii	1505	382	132	255	332	404	Scholekster	1	1				
Geelgors	242	39	83	14	51	55	Sijs	3892	1081	237	581	312	1681
Glanskop	405	97	49	64	82	113	Slechtvalk	8	2		2	1	3
Goudhaan	798	235	131	137	133	162	Slobeend	13	10		1		2
Goudvink	264	106	39	16	47	56	Smient	7302	1732	1453	942	1270	1905
Graspieper	295	210	20	9	10	46	Sneeuwgans	1			1		
Grauwe Gans	13100	2561	1885	2128	2666	3860	Soepeend	990	272	145	169	147	257
Groene Specht	72	22	10	8	14	18	Soepgans	507	125	95	79	85	123
Groenling	699	175	76	71	158	219	Sperwer	108	39	16	19	17	17
Gr.B. Specht	622	118	64	93	96	251	Spreeuw	11319	2998	1378	2629	1407	2907
Gr. G. Kwikst.	10	2	3	2		3	Staartmees	1558	447	199	276	242	394
Grote Lijster	170	45	38	22	13	52	Stadsduif	928	218	150	223	83	254
Gr.Mantelmeeuw	17	2	4	7	1	3	Stenuil	11	4	1	1	4	1
Grote Zaagbek	47	16	7	8	8	8	Stormmeeuw	10453	2103	2018	3076	1130	2126
Gr. Zilverreiger	55	1	4	9	18	23	Tafeleend	723	115	59	217	24	308
Havik	41	3	8	8	10	12	Tijftjaf	1	1				
Heggenmus	321	115	40	35	48	83	Torenvalk	163	44	21	40	26	32
Holenduif	550	156	42	32	78	242	Turkse Tortel	1792	532	219	265	344	432
Houtduif	23204	5232	3503	5750	3341	5378	Veldleeuwerik	340	122		72	6	140

Houtsnip	9	2		2	2	3		Vink	7329	1535	1615	1047	1068	2064
Huismus	10965	3317	1242	1668	1953	2785		Vuurhoudhaan	2	2				
IJsvogel	38	17	5	6	7	3		Waterhoen	1356	343	200	341	211	261
Indische Gans	5		2	3				Waterpieper	43	21	1	4	1	16
Kauw	11341	2904	1557	2233	2085	2562		Waterral	1					1
Keep	365	21	231	2	8	103		Watersnip	25	8	1	5	2	9
Kievit	3644	1440	892	1249	56	7		Wilde Eend	10354	2515	935	2478	1761	2665
Klapekster	2	1			1			Wilde Zwaan	16			5		11
Kl. B. Specht	8	2	3		1	2		Winterkoning	941	217	145	213	163	203
Kleine Zwaan	4					4		Wintertaling	944	349	57	90	134	314
Kneu	87	24			11	52		Witgat	23	7	3	5	3	5
Knobbelzwaan	717	181	134	129	142	131		Witte Kwikstaart	50	17	13		18	2
Kokmeeuw	20086	5060	4274	5344	3120	2288		Wulp	21	13		1	2	5
Kolgans	113440	31077	13910	15608	23469	29376		Zanglijster	120	42	11	6	26	35
Koolmees	7686	1558	1185	1457	1154	2332		Zilvermeeuw	772	119	87	338	174	54
Koperwiek	1992	1043	129	65	54	701		Zwarte Kraai	7405	1735	1045	1585	1352	1688
Krakeend	724	78	25	239	156	226		Zwarte Mees	135	35	49	18	13	20
Kramsvogel	17570	5519	131	1080	825	10015		Zwarte Specht	23	5	6	2	2	8
Kruisbek	22				3	19		Zwarte Zwaan	2			1	1	
Kuifeend	1464	381	284	341	173	285								
Kuifmees	271	66	38	57	35	75		Soorten	123	103	92	98	100	107
Mandarijneend	12		1	1		10		Exemplaren	351036	90077	46967	60617	58423	94952

9 Bestuurs- verslag 2009

door Michiel van der Weide

De Vogelwerkgroep is een vereniging met als doelstellingen het bevorderen van kennis van vogels in en rond Zutphen en het beschermen van vogels. Getuige de bijdragen in dit jaarboek is in 2009 zowel aan de kennis gewerkt als ook aan de daadwerkelijke bescherming van vogels. Het bestuur heeft de vereniging draaiende gehouden en zich ook bemoeit met diverse beleidszaken zoals het groenbeleid in de gemeente Zutphen. Dit bestuursverslag geeft een korte terugblik op de inzet van het bestuur in 2009.

Bestuur

Het bestuur heeft in 2009 geen wijzigingen gekend. De functie van voorzitter is nog steeds vacant, de taak wordt waargenomen door Adri Mulder. Het bestuur bestaat verder uit de algemene leden Hans Grotenhuis, Jeroen Philippona en Michel Klemann, Steven de Bie als penningmeester en de secretaris Michiel van der Weide.

Contacten met de leden

Er zijn in 2009 twee ledenbijeenkomsten georganiseerd. Tijdens de voorjaarsbijeenkomst heeft Stef van Rijn van de Vogelwerk Noordwest-Achterhoek (Lochem) ons verteld over het onderzoek naar de Wespenspiegels op en rond het Groote Veld. In het najaar was het Jan Schoppers van SOVON die een lezing hield over de Kwartelkoning. De nieuwsbrief is twee keer uitgegeven (maart en augustus). Leden van de Vogelwerkgroep krijgen eenmaal per jaar het jaarboek in de brievenbus en de rest van de informatie gaat vooral digitaal (e-mail nieuwsgroep zutphen_vogelnet@yahoo.com of de website www.vwg-zutphen.nl).

Excursies

Onder leiding van Johan Blanksma, Adri Mulder en Remke van Rijswijk is er een excursieprogramma samengesteld. Bijna maandelijks wordt er een gebied dichtbij of verder weg bezocht. In juni is er een succesvol en goed bezocht vogelweekend op Schiermonnikoog geweest. Een klein clubje heeft zelf een excursie gemaakt naar de zuidpunt van Zweden (Falsterbo) om daar de najaarstrek te ervaren.

Overig

- Bypass/IJsselsprong: Hans Grotenhuis vertegenwoordigd de Vogelwerkgroep in de klankbordgroep. Op de beide ledenbijeenkomsten heeft hij ons bijgepraat over de stand van zaken. Nu de variant met de nieuwe geul in de Tichelbeekse uiterwaard de voorkeur heeft gekregen is het zaak scherp te zijn op de nadere inrichtingsvoorstellen.
- Groenbeheer gemeente Zutphen: Michel Klemann heeft met het Zwartboek groenbeheer Zutphen een vervolg gegeven aan de noodkreet over het groenbeleid uit de zomer van 2008. Ook hebben wij een reactie gegeven op de startnotitie voor het nieuwe Zutphense groenbeleidsplan. Daarna is het echter stil gebleven vanuit de gemeente
- Contact met de gemeente: De Vogelwerkgroep heeft tweemaal regulier overleg gehad met wethouder van Oosten. Tijdens dit gesprek is aandacht gevraagd voor ondermeer het groenbeleidsplan en de verstoring van de Roek.
- De Vogelwerkgroep heeft zich in september gepresenteerd tijdens de Dag voor de Duurzaamheid in Zutphen.
- Aan het eind van 2009 telde de Vogelwerkgroep 49 leden en was er € 2800,- in de kas.

Bedankt!

Het bestuur wil graag iedereen weer zeer bedanken of zijn of haar inzet en hoopt ook in 2010 weer op jullie te kunnen rekenen. En vergeet niet je waarnemingen door te geven via www.waarneming.nl.

Michiel van der Weide, secretaris
Lomeijerplein 9
7207 JE Zutphen

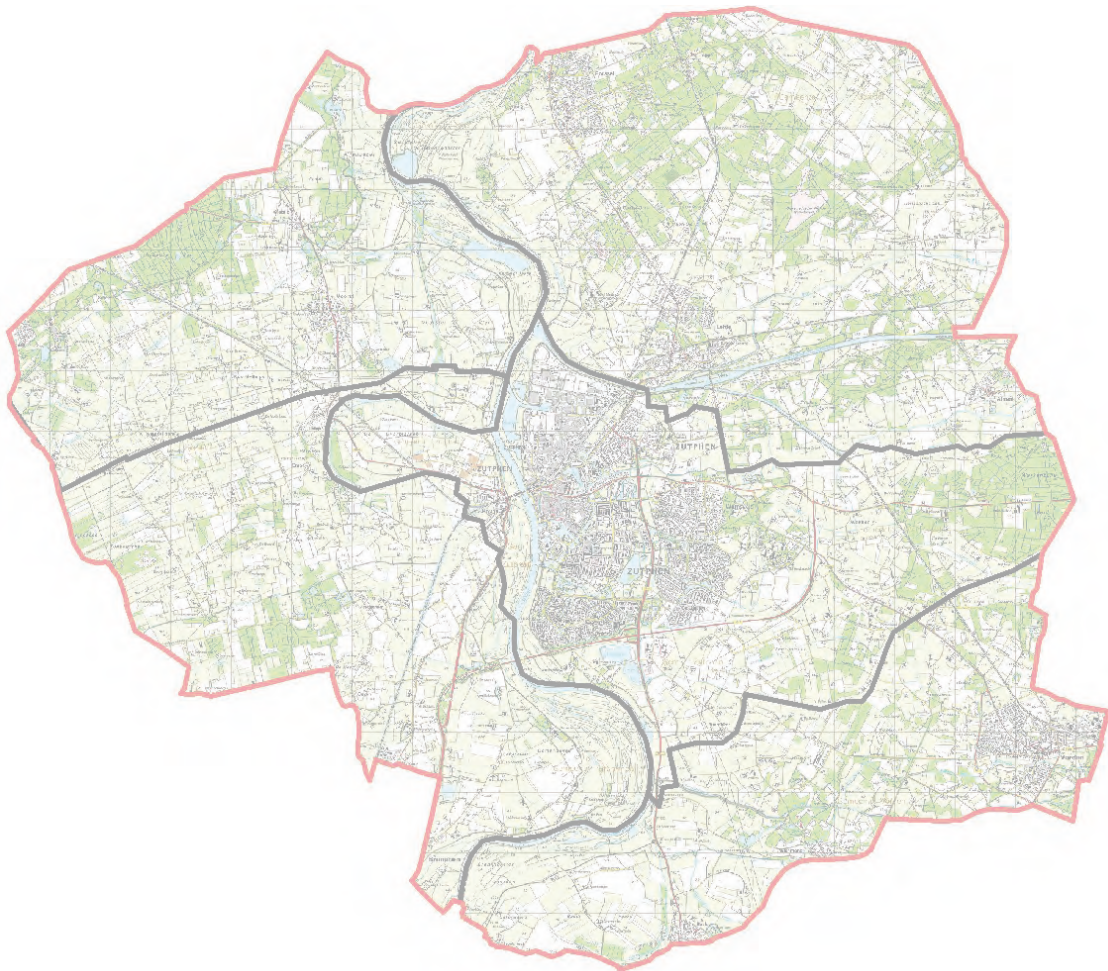

Figuur 9.1 Een bezette trektelpost met van links naar rechts, stoel van de fotograaf, Steven de Bie, Jan Hof, Henk Jan Hof (foto Michel Klemann).

Vogels in Zutphen en omgeving 2009 is een uitgave van de Vogelwerkgroep Zutphen en omgeving. Deze vereniging is in april 2005 opgericht en heeft tot doel het bevorderen van de kennis van vogels zoals die in de vrije natuur voorkomen en het beschermen van die vogels en de omgeving waarin zij leven. Dit willen we bereiken door onderzoek, beleidsadvisering, voorlichting en educatie. Ons werkgebied staat op onderstaand kaartje weergegeven.

Meer weten?

Bezoek onze website: www.vwg-zutphen.nl

Dit is een uitgave van de
Vogelwerkgroep Zutphen en omgeving